

Biznesa augstskola Turība

Vilnis Veinbergs

PROMOCIJAS DARBA KOPSAVILKUMS

Latvijas apsardzes komersanta eksportspējīgs pakalpojums Baltijas valstīs

Studiju programma: Uzņēmējdarbības vadība
Promocijas darbs izstrādāts doktora grāda (Ph.D) iegūšanai
Ekonomikas un uzņēmējdarbības zinātnē Uzņēmējdarbības vadības
apakšnozarē

Darba autors
Vilnis Veinbergs

Darba zinātniskais vadītājs
Dr. oec. Rosita Zvirgzdiņa

Rīga 2023

Vilnis Veinbergs
PROMOCIJAS DARBA KOPSAVILKUMS
Latvijas apsardzes komersanta eksportspējīgs pakalpojums Baltijas valstīs

Darba zinātniskais vadītājs

Dr. oec. **Rosita Zvirgzdiņa**

Darba recenzenti

Dr. oec. **Dzintra Atstāja**

Dr. oec. **Tatjana Muravska**

Ph.D. **Marija Kovāčova**

Promocijas darba aizstāvēšana notiks **2023. gada 4. oktobrī plkst. 12.00** Biznesa augstskolas *Turība* Ekonomikas un uzņēmējdarbības zinātnes promocijas padomes atklātā sēdē, kas notiks Biznesa augstskolā *Turība*, C205. telpā, Graudu ielā 68, Rīgā.

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties Biznesa augstskolas *Turība* bibliotēkā, Rīgā, Graudu ielā 68.

Biznesa augstskolas *Turība* zinātnes nozares promocijas padomes priekšsēdētājs

Dr. oec., profesore **Rosita Zvirgzdiņa**

Biznesa augstskolas *Turība* zinātnes nozares promocijas padomes sekretāre

Dr. oec., asociētā profesore **Iveta Liniņa**

ANOTĀCIJA

Promocijas darbs izstrādāts doktora grāda (Ph.D) iegūšanai Ekonomikas un uzņēmējdarbības zinātnē Uzņēmējdarbības vadības apakšnozarē.

Viens no lielākajiem Latvijas ekonomikas un sociālajās sistēmas draudiem ir Latvijas iedzīvotāju migrācija no Latvijas uz pasaules vietām, kas ir ar daudz augstāku dzīves līmeni. Darba autors promocijas darbā – Latvijas apsardzes nozares komersanta eksportspējīgs pakalpojums Baltijas valstīs, pēta Latvijas apsardzes komersanta eksportspēju Baltijas valstīs izmantojot Portera Dimanta modeli ar Valdības un Gadījuma/iespēju determinantiem. Pētījums pierādīja, ka vājākie determinanti Latvijas apsardzes komersanta eksportspējai ir Valdības un Pieprasījuma determinanti, bet Latvijas apsardzes komersanta Stratēģijas, struktūras un sāncensības determinants ir spēcīgākais. Darba autors balstoties uz empīriskā pētījuma datiem sasniedz darba mērķi, kas ir izstrādāt vadlīnijas Latvijas apsardzes komersanta eksportspējas paaugstināšanai Baltijas valstīs. Vadlīnijas parāda gan virzienu, kā sasniegt eksportspēju, gan parāda konkrētus uzdevumus un precīzu attālumu līdz ideālai eksportspējai.

Promocijas darbs sastāv no ievada, četrām nodaļām, secinājumiem un priekšlikumiem, izmantoto bibliogrāfisko vienību un citu datu avotu saraksta, kas kopumā sastāda 408 vienības, kā arī darbam ir pievienoti 11 pielikumi. Promocijas darba pamattekstis ir izklāstīts 163 lappusēs un ilustrēts ar 36 attēliem un 50 tabulām.

Atslēgas vārdi: eksports, eksportspēja, apsardzes nozare, apsardzes komersants, komercdarbības vadība.

SATURS

ANOTĀCIJA.....	3
SATURS.....	4
IEVADS.....	5
1. STARPTAUTISKĀS TIRDZNIECĪBAS TEORĒTISKIE ASPEKTI.....	14
2. APSARDZES NOZARES PAKALPOJUMA PRODUKTA EKSPORTSPĒJAS TENDENCES BALTIJĀ.....	20
3. LATVIJAS APSRDZES NOZARES KOMERSANTU EKSPORTSPĒJAS VEICINĀŠANA LATVIJĀ.....	26
4. APSARDZES KOMERSANTA EKSPORTSPĒJA UN LV APSKOM EKSPORTSPĒJAS PAAUGSTINĀŠANAS VADLĪNIJAS.....	30
SECINĀJUMI.....	38
PRIEKŠLIKUMI.....	42
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS.....	48

IEVADS

Demokrātiska un brīva sabiedrība XXI gadsimtā spēj novērtēt globalizācijas ietekmē radītu iespēju brīvi pārvietoties cilvēkiem un tās iespējas, kas veicina eksportu (Veinbergs, Skadiņa, 2021, 99; Samorodova u.c., 2019, 7). Protams, šie ir brīvas sabiedrības priekšnosacījumi, kas Latvijas gadījumā veicina iedzīvotāju aizbraukšanu uz citām ar dzīves līmeni augstākām valstīm, kas arī ir viens no būtiskākajiem Latvijas depopulācijas iemesliem (Zvidriņš, 2013, 336). Latvijas iedzīvotāju depopulācija ir būtiska Latvijas tautsaimniecības attīstības un valsts ilgtspējas problēma (Gaston, Nelson, 2013, 121), kur viens no ietekmes faktoriem ir, ka Latvijas IKP ir viens no zemākajiem ES (OSP, IKP:2015–2021.; Living in the EU, 2020; Dovladbekova, Berķe-Berga, 2015, 367.). Adams Smits (*angl., Adam Smith, 1723–1790*) reiz teicis: “Neviena sabiedrība noteikti nevar būt plaukstoša un laimīga, no kuras lielākā daļa locekļu ir nabadzīgi un nožēlojami” (Smith, 1776 (2005), 70).

Promocijas darba tēmas, “Latvijas apsardzes nozares komersanta eksportspējīgs pakalpojums Baltijas valstīs” aktualitāte tiek pamatota ar sabiedrības nepieciešamību gūt un uzturēt pastāvīgu drošības sajūtu drošā un ilgtspējīgā valstī, spēju pelnīt un uzturēt savu un tuvinieku labklājību savā mītnes valstī – Latvijā.

Daivids Rikardo (*David Ricardo, 1772–1823*) reiz teicis: “Nekas tik ļoti neveicina valsts labklājību un laimi, cik liela peļņa” (Rikardo, 1888 (2011), 423). Lai gan Rikardo šo domu izpaudis jau pirms divsimt gadiem, tomēr nevar noliegt šīs idejas precizitāti arī šodien.

Darba autors uzskata, ka Latvijas apsardzes nozare ir pietiekami būtisks komercdarbības dalībnieks, gan no apsardzes nozares nodokļu maksāšanas viedokļa, kopš 2014. gada apsardzes nozare katru gadu aptuveni par 0,7% aizpilda IKP (NACE, apsardzes nozare), gan no tāda viedokļa, ka apsardzes komersanti sargā citus nodokļu maksātājus no noziedzīgās vides. Tieši šie apstākļi parāda apsardzes nozares specifiskumu un unikalitāti, turklāt apsardzes nozares unikalitāti var pastiprināt arī ar

Harvadas Biznesa skolas (ASV) profesora un atpazīstamā konkurētspējas teorētiķa Maikls E. Porters (*Michael E. Porter*, 1947) izteikto, “Katra nozare ir unikāla un tai ir sava unikāla struktūra” (Porter, 1985, 7).

Nemot vērā eksportu, kas spēcīgi un pozitīvi ietekmē valsts IKP (Olarreaga, Sperlich, Trachsel, 2020, 18), eksports ir pētīts vispusīgi gan no stratēģiju izstrādes un realizēšanas viedokļa (Beņkovskis, Rutkaste, Vītola, 2008; Monreal-Pérez, Geldres-Weiss, 2020; Xiang, 2020 Elteto, 2017, 9; u.c.), gan arī ar eksporta veicināšanas organizāciju lomas tajā (Keesing, Singer, Hogan, 1991; Jordana, Volpe, Gallo, 2010; Octavian-Liviu, 2014; Schembri, Tang, Fletcher, Dimitratos, 2019; Exposito, 2019; Yakushev, 2020; u.c.). Porters norāda, ka eksportspējas veiksmē ir tehnoloģiju modernizācija un inovācija, kas ir attiecināma arī uz vairums pakalpojumiem (Porter, 1998, 155; 179). Ķīnas pētnieku grupa atbalsta Portera izvirzītās idejas un norāda, ka inovācijas aktivitāte veicina pakalpojumu produktu eksporta palielināšanos (Wu, F., Wu, H., Zhang, X., 2019, 1749).

Darba autors pieņem, ka Latvijas drošības kontekstā notiek pētījumi militārās, iekšlietu struktūru un speciālo iestāžu vidē, bet tie nav pieejami un tos nevar izmantot atklātos pētījumos. Līdzīgi ANO veic pētījumus par drošības jautājumiem dažādos pasaules reģionos, tomēr tie tiek raksturoti kā mazāk teorētiska rakstura pētījumi (Newman, 2010, 79).

Promocijas darba tēmas izpētei darba autors nosaka **pētījuma objektu** – Baltijas valstu apsardzes nozares vide. Lai izvirzītu pētījuma jautājumus, darba autors norāda promocijas darba **pētījuma priekšmetu** – Latvijas apsardzes komersanta eksportspējīga pakalpojuma faktoru kopa. Darba autors, sasaistot savā starpā pētījuma objektu un pētījuma priekšmetu, kā arī ietverot pētāmās tēmas problēmu, izvirza sākotnēju pētījuma apgalvojumu **pētījuma jautājumu** veidā:

1. Vai Latvijas publiskās pārvaldes iestāžu eksporta atbalsts ir bijis ievērojams Latvijas valsts pirmsākumos un tā atbalsts ir būtisks 21. gs. sākumā?
2. Vai Latvijas apsardzes nozarei ir jebkādas valsts pārvaldes noteiktas priekšrocības eksportspējas veicināšanai?

3. Vai Latvijas apsardzes komersanti atbalsta un veicina apsardzes darbinieku mācīšanos, lai iegūtu profesionālo un/vai vispārējās izglītības iegūšanu un papildināšanu?
4. Vai Latvijas apsardzes komersants ir ieinteresēts izmantot inovatīvus risinājumus apsardzes pakalpojuma sniegšanā?
5. Vai Latvijas apsardzes komersants ir pietiekami eksportspējīgs pakalpojuma sniegšanai Lietuvā un Igaunijā?

Izpētot eksporta vadības īpatnību saistošo zinātnisko literatūru un Baltijas apsardzes nozares vidi, identificējot nozīmīgākos eksportspējas faktorus un nosakot iespējas un šķēršļus, kas ietekmē LV APSKOM eksportspēju, un, balstoties uz empīriskā pētījuma rezultātiem, promocijas darba autors izvirza sekojošu **promocijas darba mērķi** – novērtēt Latvijas apsardzes nozares eksportspējas potenciālu un izstrādāt vadlīnijas tās paaugstināšanai Baltijas valstīs.

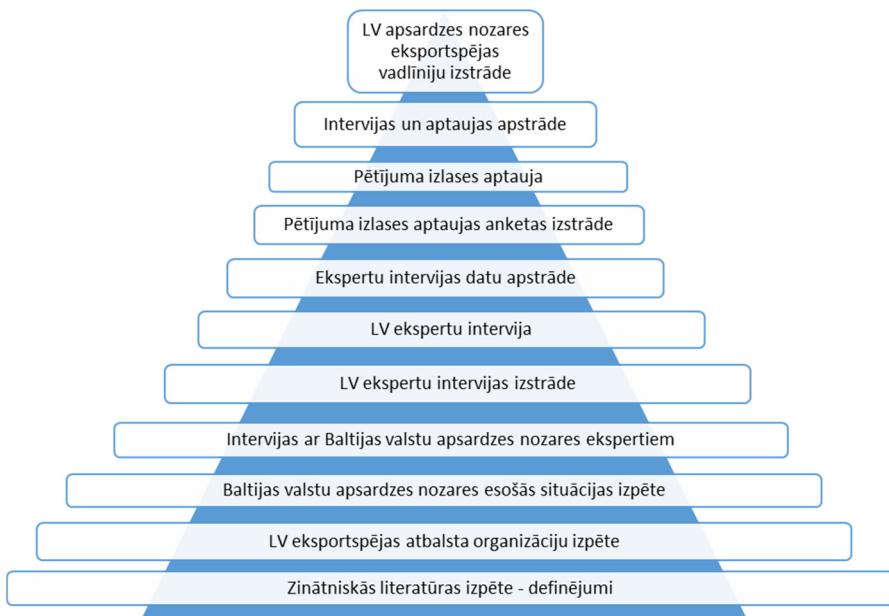
Promocijas darba mērķa sasniegšanai darba autors ir formulējis sekojošus **promocijas darba uzdevumus**:

- 1) izpētīt eksportspējas aktuālās vadības koncepcijas, lai noteiktu teorētisku eksportspējas kritēriju ietvaru apsardzes pakalpojumu sniegšanas jomā;
- 2) lai atklātu Latvijas apsardzes nozares eksportspējas ierobežojumus, iespējas un šķēršļus, veikt apsardzes nozares būtiskāko tiesību aktu izpēti;
- 3) raksturot apsardzes nozares vidi Baltijas valstīs;
- 4) raksturot apsardzes nozares komerciālo vidi, finansiālo pienesumu tautsaimniecībā, kā arī valsts un nevalstisko organizāciju atbalstu LV APSKOM eksportspējas veicināšanai;
- 5) izstrādāt vadlīnijas LV APSKOM eksportspējas paaugstināšanai Baltijas valstīs.

Darba uzdevumu risināšanai pielietotas sekojošas **pētnieciskās metodes** (skat. 1. attēlu):

- 1) zinātniskās literatūras teorētiskā analīzes metode, lai noskaidrotu teorētiskos atzinumus par eksporta un komercdarbības faktoriem un ar to saistītiem jēdzieniem un to attīstību;
- 2) dokumentu analīzes metode, lai iegūtu informāciju par Latvijas apsardzes nozares saistošiem tiesību aktiem Latvijā un pārējās Baltijas valstīs; lai gūtu informāciju par APSKOM izsniegtajām valsts licencēm un citiem apsardzes nozares darbību tieši ietekmējošiem faktoriem;
- 3) ar vēsturiskās un monogrāfiskās (aprakstošās) metodes palīdzību pētījumā tiek izsekota Latvijas apsardzes nozares rašanās iemesli, specifiskās darbības vadības principi un tās vieta valsts tautsaimniecībā;
- 4) aptaujas metode, lai ar anketēšanas un intervijas metodēm iegūtu informāciju no apsardzes nozarē nodarbinātajiem un vērtējumu par apsardzes nozares darbības faktoriem: vispārējie dati; darba vides rādītāji; ar izglītību saistītie faktori; profesionālo iemaņu vērtējums; dažādu virzienu darba apmierinātības līmeņa noteikšana; eksporta pieredze; eksporta atbalsta pasākumu izmantošana u.c.;
- 5) statistikas un aptaujas metožu sintēze, lai noteiktu sešu determinantu (Portera Dimanta (romba) modeļa ar iespēju/gadījuma un valdības determinantiem starpvalstu kontekstā) pozīcijas Baltijas valstu apsardzes nozares komercdarbības vidē, kā arī atklātu šo determinantu pastiprinošo, neitrālo vai vājinošu ietekmi uz LV APSKOM eksportspēju;
- 6) statistiskās analīzes metodes (apkopošanas, salīdzināšanas, sintezēšanas, sakarību notikšanas un analīzes metode – datu apstrāde ar MS Excel), lai pētniecības gaitā, veicot gūtās informācijas kvantitatīvu un kvalitatīvu apstrādi, interpretētu rezultātus un izdarītu secinājumus, kas tiek izmantoti kopsakarību, atšķirību, veicinošo un negatīvi ietekmējošo faktoru atklāšanai starp Baltijas valstu apsardzes komersantiem, lai

izstrādātu vadlīnijas Latvijas apsardzes nozares komersantu eksportspējas paaugstināšanai Baltijas valstīs.

1. attēls. Latvijas apsardzes nozares komersantu eksportspējas paaugstināšanas Baltijas valstīs vadlīniju izstrādes shematiskais atainojums (autora veidots)

Darba autors norāda, ka, izpildot visus pētījumā noteiktos uzdevumus, kā arī pētījumā sečīgi izmantojot vadlīniju izstrādes shematisko risinājumu, tiks rasti nepieciešamie risinājumi, lai pilnvērtīgi izstrādātu vadlīnijas Latvijas apsardzes nozares komersantu eksportspējas paaugstināšanai Baltijas valstīs.

Autora promocijas darba aizstāvēšanai izvirzītās tēzes

1. Latvijas apsardzes nozares eksportspējas vadlīnijas ir piemērots rīks Latvijas apsardzes komersanta spēju uzlabošanai, organizējot un sniedzot apsardzes pakalpojumus gan Latvijā, gan pārējās Baltijas valstīs;
2. Latvijas apsardzes nozares eksportspējas vadlīniju virzieni un virzienu faktori būtiski ietekmē Latvijas apsardzes komersanta eksportspējas attīstību Baltijas valstīs un tālāku Latvijas apsardzes komersanta pastāvēšanu.
3. Attīstot katru akcelerācijas sektoru atsevišķi, tiek pilnveidota Latvijas apsardzes nozares eksportspēja kopumā, kas ir par pamatu labvēlīgas komercdarbības vides attīstībai Latvijā un aiz tās robežām, kā arī Latvijas IKP izaugsmei tā, lai Latvijas iedzīvotāji atsakās no migrācijas plāniem uz citām valstīm, kā arī kalpo par iemeslu aizbraukušiem Latvijas iedzīvotājiem atgriezties uz dzīvi Latvijā.
4. Latvijā pieejamie eksportspējas uzlabošanas pakalpojuma sniegšanas metodes un rīki ir mūsdienīgi un pilnvērtīgi, lai Latvijas apsardzes komersants gūtu būtisku atbalstu eksportspējas uzlabošanai Baltijas valstīs.

Pētījuma zinātniskā novitāte

1. Veikta pētījumā noteikto Baltijas valstu apsardzes vides faktoru izpēte, kā rezultātā izstrādātas vadlīnijas LV APSKOM eksportspējas paaugstināšanai Baltijas valstīs. Vadlīnijas bāzējas darba autora izstrādātā teorētiskā ietvarā: LV APSKOM ideālais eksportspējas akcelerācijas aplis; Lineārais LV APSKOM eksportspējas uzlabošanas vadlīniju modelis. Šis teorētiskais ietvars aptver visus sešus Portera Dimanta modeļa determinantus, kas ietvarā tiek klasificēti par akcelerācijas atbildīgajiem sektoriem ar katram sektoram piemītošu akcelerācijas virzītāju. Katra akcelerācijas virzītāja mērķis ir sasniegt determinanta eksportspēju un attīstīt to tālākas eksportspējas izaugsmei.
2. Izstrādāts definējums par vispārēja rakstura apsardzes produkta eksportu (skat. 1.2. attēlu).

3. Izstrādāts definējums par konkrēta pakalpojuma veida apsardzes pakalpojuma eksportam, kas atbilst ADL 1. pantā noteiktajiem apsardzes pakalpojumu veidiem (skat. 1.3. attēlu).
4. Izstrādāts eksportspējas definējums apsardzes komersanta pakalpojumam (skat. 1.7. attēlu).

Pētījuma praktiskais pielietojums

Pats galvenais praktiski pielietojams ieguvums ir izstrādātas eksportspējas paaugstināšanas vadlīnijas, kas kalpo kā ceļvedis LV APSKOM, un tas var būtiski palīdzēt LV APSKOM iekļūt Lietuvas un Igaunijas apsardzes tirgū.

Tikpat svarīgs ir zinātnisku metožu pielietošanas rezultātā gūtais materiāls par Latvijas apsardzes nozares lokālo vidi, kā arī Igaunijas un Lietuvas apsardzes nozares nozīmīgiem faktoriem. Darba autora izstrādātā metodika, kas apkopo Portera Dimanta modeli ar valdības un gadījuma/iespēju faktoriem un teorētiskos modeļus par eksportspējas attīstību (Ideālais eksportspējas akcelerācijas aplis un Lineārais eksportspējas uzlabošanas vadlīniju modelis) veicina tālāku eksportspējas izpēti un datu loģisku izmantošanu gan LV APSKOM, gan citās tautsaimniecības nozarēs. Turklāt, ir skaidri definētas ar eksportu saistītas apsardzes darbības, piemēram, APSKOM eksportspēja, eksports un konkrētu apsardzes pakalpojumu eksports, kas palīdz komersantiem izprast pārrobežu komercdarbības būtību.

Turklāt, attīstoties apsardzes nozarei, tiek palielināts LV IKP un rodas potenciāls palēninātai iedzīvotāju migrācijai no Latvijas;

Promocijas darba rezultātu aprobācija

Pētījuma rezultāti ir aprobēti, prezentējot tos Latvijas un starptautiskās zinātniskās konferencēs, publicēti 5 zinātniskie raksti, kā arī promocijas darba autors sagatavoja divus zinātniskos rakstus un piedalījās kolektīvās monogrāfijas izdošanas procesā. Promocijas darba rezultāti ir prezentēti Latvijas un starptautiskās zinātniskās konferencēs Latvijā, Slovēnijā, Lietuvā.

Grāmatas

1. Collective Monograph, edited by Ivita Kīsnica. Video surveillance systems 19.04.2018. "Organization and individual security". Development project of NORDPLUS higher education programme "Development of Society and organisation Security progammes 2017", Turība University, 2018, 568 p. ISBN 978-9934-543-18-0

Konferences

1. Mikrouzņēmums apsardzes jomā Latvijā. XIX Starptautiskā zinātniskā konference "Latvijai 100: Cerības, sasniegumi un izaicinājumi" BA Turība, Latvija, 19.04.2018. Raksts izvietots žurnālā: ISSN 1691-6069
2. Security sector in the education system of Latvia. Starptautiskās zinātniski-praktiskā konference SABIEDRĪBA. CILVĒKS. DROŠĪBA. 28.04.2018. Jauno tehnoloģiju izmantošana noziedzības ierobežošanā. Baltijas Starptautiskā akadēmija
3. Impact of Export Trade Promotion Organizations on Export Development in Latvia in the Context of Globalization. The 20th International Scientific Conference Globalization and its Socio-Economic Consequences 2020, 2021. gada 21.–22. oktobris, Zilina, Slovākija.
4. Cross-border risks as an impact factor for international fintech business models. The 20th International Scientific Conference Globalization and its Socio-Economic Consequences 2020, 2021. gada 21.–22. oktobris, Zilina, Slovākija.

Zinātniskie raksti

1. Veinbergs, V., Kīsnica, I. (2021). Possibilities and Restrictions on the Use of Unmanned Aircraft Systems in Security Work in Latvia, ICEP- 2021 – 18th International Conference on European Processes, European Integration Studies, No. 15 / 2021, pp. 182–193, pieejams: <http://dx.doi.org/10.5755/j01.eis.1.15.28829>.

2. Veinbergs, V., Skadiņa, H. (2021). Impact of Export Trade Promotion Organizations on Export Development in Latvia in the Context of Globalization. SHS Web of Conferences 92, Globalization and its Socio-Economic Consequences 2020, Article No 09016, Volume 92, pieejams: <https://doi.org/10.1051/shsconf/20219209016>.
3. Skadiņa, H., Veinbergs, V. (2021). Cross-border risks as an impact factor for international fintech business models. SHS Web of Conferences 92, Globalization and its Socio-Economic Consequences 2020, Article No 03026, Volume 92, pieejams: <https://doi.org/10.1051/shsconf/20219203026>.
4. Veinbergs, V. (2018-1). Security sector in the education system of Latvia. Starptautiskās zinātniski-praktiskās konference SABIEDRĪBA. CILVĒKS. DROŠĪBA. 28.04.2018, Jauno tehnoloģiju izmantošana noziedzības ierobežošanā. BALTIJAS STARPTAUTISKĀ AKADĒMIJA, https://www.lawles-slatvia.com/wpcontent/uploads/2018/05/2018_SBSBSA_Programma.last_lv_ru_engl-2.pdf
5. Veinbergs, V. (2018). Mikrouzņēmums apsardzes jomā Latvijā. XIX Starptautiskā zinātniskā konference «Latvijai 100: Cerības, sasniegumi un izaicinājumi», BA Turība, 19.04.2018, 296–309 lpp. ISSN 1691-6069.

Pētījuma aprobācija nepārtraukti notiek profesionālajā apsardzes nozares komersantu vidē, ārpus zinātniskās vides.

Pētījuma veikšanas periods

Pētījuma teorētiskās bāzes datus darba autors guva no 2017. gada septembra līdz 2023. gada februārim, pētot un analizējot zinātniskos darbus jau no 18. gs. (Smith, A. , 1776 (2005)). Tehniska rakstura materiāli pētīti par laika periodu no 1994. gada (CSP, 1994) līdz 2023. gada februārim (LM, alga). Empīriskā pētījuma dati tika vākti no 2019. gada februāra līdz 2022. gada jūlijam.

1. STARPTAUTISKĀS TIRDZNICĪBAS TEORĒTISKIE ASPEKTI

Pastāv uzskats, ka bagātākās zemes ir bijušas tieši tās, kas nodarbojās ar pārrobežu tirdzniecību (Seyoum, 2009, 1), turklāt starptautiskā tirdzniecība ir ieguvusi globāli nozīmīgu miera uzturētāja pīlāra vietu (Hill, 1988, 704). Starptautiskā tirdzniecība mūsdienās ieguvusi nozīmīgu starpvalstu saliedētības, starptautiskas sabiedrības ieinteresētības, apmierinātības, izpratnes, kā arī pārtikas nodrošināšanas un drošības uzturēšanas misijas vērtību (Paris, 2001, 87–102; Aning, Lartey, 2019, 219; Kornvels, 1996, 80). Tas spilgti raksturojas attīstoties notikumiem pēc 2022. gada februāra, kad Krievijas organizētie spēki turpināja 2014. gadā uzsāktu agresiju Ukrainā. Krievijas agresijas mazināšanai un neitralizēšanai pasaules ietekmīgākās valstis uz to reaģēja ar sankciju paketēm par starptautisko tirdzniecību ar Krieviju, Baltkrieviju u.c. Krievijas agresiju atbalstošām valstīm.

Amerikāņu organizāciju teorētiķis un Džordžtaunas universitātes Makdononas biznesa skolas profesors Maikls R. Cinkota (*Michael Czinkota*), "Joprojām zinātnē nav rasta atbilde uz jautājumiem, kāpēc dažas valstis tirgojoties ir bagātas, bet dažas – nabadzīgākas" (Czinkota, Ilkka, Ronkainen, Moffett, 2010, 65). Iespējams, ka to nosaka gadu simtiem ieaudzinātas bailes no neveiksmes cīņā pret paverdzinātājiem vai – gluži pretēji – tautas gadsimtu ilgais ceļš uz izaugsmi un pašnoteikšanos globālajā vidē kā cerība uz vispārēju tautas drošību. Bubandts šo parādību raksturo kā cilvēces plūsmas un mijiedarbības rezultātā izveidojušos stāvokli – "tautas drošību", atbrīvošanos no neziņas un bailēm, kas arī nosaka mūsu iedomātas kopienas vietu – globālā, nacionālā vai vietējā mērogā (Bubandt, 2005, 291).

Promocijas darba autors balstoties uz latviešu un angļu valodas pieejamajām zinātniskajām atziņām meklē skaidrojumus dažādiem ar eksportu saistītiem jēdzieniem. Ir noskaidrots, ka zinātniskajā literatūrā nav pieejams apsardzes nozares eksporta jēdziena definējums. Promocijas darbā noskaidrots arī tas, ka globalizācijas laikmetam atbilstošas at-

tīstības rezultātā nevar būt pilnīgs un visām nozarēm atbilstošs skaidrojums, jo jebkurai definīcijai pastāv vairāki komponenti. Eksporta gadījumā šo komponentu kopējumu var sastādīt “n” faktori, pie kam, ar dažādu saturu: prece, pakalpojums, dati, nauda, citas valstis, ražotājvalsts, realizēts, peļņa, tiesību akti, produkts u.c.

Konkretizējot definīciju par apsardzes nozari, darba autors izstrādāja definīcijas, kas atbilst gan vispārējam apsardzes produkta eksporta definīcijai (skat. 1.1. attēlu), gan konkrēta pakalpojuma veida apsardzes pakalpojuma eksportam, kas norāda uz konkrētu apsardzes pakalpojumu, kas ir atbilstošs ADL 1. pantā noteiktajam (1.1. tabula).

Vispārējas apsardzes produkta eksports ir apsardzes pakalpojuma pārdošana citas valsts pircējam

1.1. attēls. Vispārējas apsardzes nozares produkta eksporta definījums (autora veidots)

Šāda pieeja precīzi norāda apsardzes pakalpojuma veidu, ko apsardzes pakalpojuma eksportētājs pārdod vai ir iecerējis pārdot.

Apsardzes darbības pakalpojuma konkrēta veida eksporta definīcijas algoritms

(autora veidots, Apsardzes darbības likums, 3. pants)

Definējuma sākuma daļa	Definējuma sakne vai apsardzes darbības veids	Definējuma nobeiguma daļa
Apsardzes pakalpojuma eksports ir	apsardzes tehnisko sistēmu ierīkošanas	pakalpojuma pārdošana citas valsts pircējam
tas pats	nekustamā īpašuma apsardzes	tas pats
tas pats	kravas apsardzes	tas pats
tas pats	preču apsardzes	tas pats
tas pats	kustamās mantas apsardzes	tas pats
tas pats	skaidras naudas apsardzes	tas pats
tas pats	vērtspapīru apsardzes	tas pats
tas pats	fizisko personu apsardzes	tas pats
tas pats	iekšējās kārtības un drošības nodrošināšanas apargājamos objektos	tas pats
tas pats	apsardzes konsultāciju sniegšanas	tas pats

Attīstot darba tēmas diskusiju darba autors turpina meklēt eksportspējas termina skaidrojumu. Darba autors norāda, ka īpaši 21. gs. sākumā latviešu valodā tiek lietoti vārdi, vārdu salikumi, kas vēl 20. gs. sākumā būtu nesaprotami un pat literāri nepieņemami, piemēram, ilgtspēja, veikspēja, maksātspēja, darbspēja, eksportspēja, utt., turklāt attīstoties valodai, mēs rodam jaunus terminus, kas sastāv no divu vai trīs vārdu saknēm. Šādi valodas lietošanas paņēmieni sniedz iespēju samazināt zīmju apjomu, bet palielina nododamās informācijas ātrumu.

Angļu valodā eksportspēja ir – *export capacity (ability, capability, power, potency, faculty, efficiency)*, kas tulkojumā uz latviešu valodu nozīmē: spējas, jauda, efektivitāte.

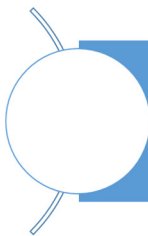
Eksporta spēja; eksportspēja (LZA, eksportspēja, 2020). Termins – eksportspēja sastāv no diviem vārdiem: eksports un spēja (angl. val. – *ability, power*).

Promocijas darba sākuma daļā ir izskatīts termins – eksports, kā arī atrasts tam skaidrojums. Lai pilnībā izprastu apsardzes nozares eksportspējas jēdziena dabu, darba autors pētīja eksportspējas salikuma atsevišķu vārdu – spēja.

Darbā noskaidrots, ka spēja ir psihiska vai fiziska īpašība, šādu īpašību kopums (cilvēkam), kas (tam) rada iespēju ko sekmīgi darīt, veikt, arī uztvert ko, reaģēt uz ko, kā arī sabiedrības nodrošināts stāvoklis (cilvēkam), kas (tam) rada iespēju ko darīt, veikt – iespēja, izdevība (Tezaurs.lv/spēja).

No organizācijas psiholoģijas viedokļa spēja tiek skatīta kā zināšanu un prasmes summārā vērtība. Savukārt, katra atsevišķā organizācijā nodarbinātā indivīda potenciālais rezultāts tiek summēts no spējas un motivācijas, kam piesummē organizācijā pieejamos resursus un iespējas, tad veidojas visas organizācijas summārais rezultāts (Garleja, 2010, 81).

Ņemot vērā darbā pētīto terminu skaidrojumus un sintezējot tos, promocijas darba autors izstrādāja apsardzes komersanta pakalpojumam eksportspējas definīciju (skat. 1.2. attēlu).

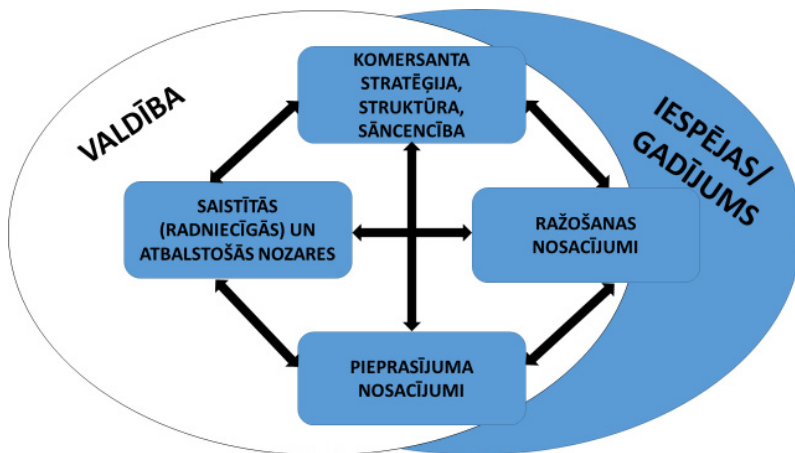
Apsardzes komersanta sniegtā pakalpojuma eksportspēja ir apsardzes pakalpojuma sniegšanas procesā iesaistītā personāla psihiska un fiziska rakstura īpašību mijiedarbība ar komeredarbību veicinošiem, kavējošiem un ierobežojošiem mainīgiem faktoriem, kā sintēzes rezultātā tiek rasta iespēja pārdot eksporta nosacījumu prasībām atbilstošu apsardzes pakalpojuma produktu citas valsts pircējam

1.2. attēls. Apsardzes komersanta pakalpojumam eksportspējas definīcija (autora veidots)

Pētījums parāda, ka vairums agrīno teoriju (Merkantilisma teorija, Absolūtās priekšrocības teorija, Salīdzinošās priekšrocības teorija,

Faktoru proporciju teorija, Produkta cikla teorija u.c.) vēl joprojām tiek kritiski vērtētas, tomēr uzskata, ka tām ir būtiska loma starptautiskās tirdzniecības teoriju attīstības pēctecībā.

Promocijas darba autors pētījumā balstās uz Portera Dimanta modeli ar 6 determinantiem (skat. 1.3. attēlu).

1.3. attēls. Portera Dimanta modelis (autora veidots)

Portera Dimanta modelis ir pierādījis sevi kā aktuālu un vērtīgu instrumentu konkurences pētniecībā, kā arī šī modeļa nozīmīgs determinants ir valdība vai valsts institūcijas, kā nozīme komersantu veiksmē vai neveiksmē eksportā ir būtiska. Nepārprotami valsts, lai aizsargātu ekonomiku, nosaka dažādus ierobežojumus, ko tās uzliek uzņēmējdarbībai, un līdz ar to rodas papildu izmaksas, juridiskie šķēršļi (Letto-Gillies, 2000, 423; ITC, 2013, 24). Bet, lai ekonomikas rādītāji augtu, valsts ir ieinteresēta attīstīt eksportu (Veselova, 2019, 127). Viens no nozīmīgākajiem valdības eksporta atbalsta faktoriem ir komercdarbības atbalsta iestādes (TPO), kas sniedz komersantiem dažāda veida eksporta atbalsta pakalpojumus gan valsts, gan nevalstiskā sektorā.

TPO sniegto pakalpojumu klāsts var pārsniegt pat 20 dažādu dimensiju pozīcijas, piemēram, vispusīgas konsultācijas, t.sk., konsultācijas

produkta kvalitātes uzlabošanā; ar eksportu saistīto tiesību aktu izstrādāšana un ieviešana; dažādu izglītojošu semināru organizēšana, lekcijas, mācību literatūras izdošana un izplatīšana; veicina finanšu ieguldījumu atbalstu komercdarbībā; iesaistās licencēšanā un sertifikācijā, kā arī izpēta un komerciāli izlūko īpašu produktu tirgu, kas var būt būtisks atbalsts apsardzes komersantiem (Czinkota, Ilkka, Ronkainen, Moffett, 2010, 50; Olaru, Octavian-Liviu, 2014, 163; Keesing, D.B., Singer, A., Hogan, P. 1991, 2, 50–51; Nichols, 1990, 35; ITC, 2014, 25; Ruiz-Coupeau, Rodas-Monge, Florez-Lopez, Ramon-Jeronimo, 2019, 6; Ribeiro, Figueiredo, Forte, 2020, 229–231; Jordana, Volpe, Gallo, 2010, 130; Tominens, 2007, 50; Malca, Peña-Vinces, Acedo, 2020, 842).

Promocijas darba 3. nodaļā ir padziļināti pētīts TPO sniegto eksportspējas atbalsta pakalpojumu piedāvājums Latvijas komersantiem.

Darba 2. nodaļā pētnieciskais ieguldījums ir veicinājis noskaidrot Baltijas valstu apsardzes tirgu, kas palīdz izprast Igaunijas un Lietuvas Portera Dimanta modeli iekļautos determinantus un to atsevišķos faktorus.

2. APSARDZES NOZARES PAKALPOJUMA PRODUKTA EKSPORTSPĒJAS TENDENCES BALTIJĀ

Pētījums parāda, ka Latvijas Pagaidu valdība 1919. g. 27. martā izdeva rīkojumu par Valsts linu monopolu, lai ar tajā laikā vienīgi pieejamo eksporta precī gūtu līdzekļus Latvijas valsts stiprināšanai un celšanai (Ārons, 1928, 112). Latvijas izaugsmes sākuma produkts bija iezīmēts, tomēr tagad, kad pagājis gadsimts, Latvijas EM 2020. gada septembrī paziņoja, ka maina ekonomiskās attīstības paradigmu uz ilgtspējīgu attīstības modeli, kurā galvenais attīstības dzinējspēks būs eksports (EM, eksports, 2020).

Kā norādīts 2.1. tabulā, kur apkopota informācija par eksporta vērtību uz IKP, Latvijas pozīcija ir ievērojami mazāka attiecībā pret kaimiņu Baltijas valstīm. Latvijas 2022. gada IKP piensums no eksporta sastādīja 70,30 %, turpretim Lietuvai tas ir 87,60 %, bet Igaunijai – 85,50 %.

2.1. tabula

Baltijas valstu preču un pakalpojumu tirdzniecības ieguldījums IKP (%) faktiskajās cenās no eksporta laika periodā no 2017. līdz 2022. gadam (OECD, eksports, IKP)

Valsts/gads	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Latvija	61,60	61,50	59,80	59,90	63,70	70,30
Igaunija	75,60	74,10	72,90	69,30	78,30	87,60
Lietuva	73,60	75,20	77,30	73,20	80,50	85,50

Šie dati norāda uz Latvijas uzņēmēju pakalpojuma sniegšanas eksportspējas problemātiku, bet tajā pašā laikā – arī uz izaugsmes potenciālu. Jāņem vērā, ka Latvijas politiskie, ekonomiskie un ģeogrāfiskie nosacījumi ir līdzīgi ar Lietuvas un Igaunijas vidi.

Pētījums parāda, ka, apsardzes nozarei virzoties uz pakalpojumu sniegšanu ārpus Latvijas, iespējams, tieši Lietuva un Igaunija ir tās valstis, kas var būt par apsardzes nozares eksportspējas “apmācību poligonu”, kā

arī par starptautiskā līmeņa lokālas konkurētspējas palielināšanas partneri. Attīstot Latvijas un visas Baltijas eksportspēju, Latvijai ir un būs grūti konkurēt ar ASV vai Ķīnu, bet Baltijā un pat visā ES telpā, kam ASV ir galvenais eksporta partneris (ES eksporta partnervalsts, 2019), autors uzskata, ka tas ir iespējams un uz to ir jātiecas.

90. gados un 21. gs. sākumā noziedzīgo prātu apvienības lielāko uzmanību pievērša tranzīta ceļiem, kur Baltijas valstu kopīgā īpatnība raksturojas ar to, ka visās trijās valstīs ir tranzīta ceļi gan rietumu – austrumu, gan dienvidu – ziemeļu virzienos un otrādi, un pilsētās strādājošajiem uzņēmējiem. Pētījumā par Klaipēdas kriminālās vides ģeogrāfisko struktūru atklājās, ka visvairāk drošības sajūtas trūkums bija vērojams pilsētas vidē (Acus, Beteika, Kraniauskas, Spiriajevas, 2018, 73–81).

Ņemot vērā cik vien iespējams plašu apsardzes darbības izvērtēšanu un, lai izstrādātu vadlīnijas Latvijas apsardzes nozares eksportspējas paaugstināšanai, darba autors turpmākajās apakšnodaļās pētīs faktisko situāciju apsardzes pakalpojuma sniegšanā Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, t.sk. apsardzes pakalpojuma sniegšanas kapacitāti attiecībā uz potenciālo pieprasījumu pētījumā iekļautajās valstīs.

Darba autors 2.2. tabulā vispārēji raksturo APSKOM pakalpojuma sniegšanas laikā iespējamus draudus un to avotus, kas var vai ietekmē apsargājamus objektus, kā arī galvenos draudu ierobežojošos un aizsardzības aspektus.

Iespējamie draudi, apdraudējuma mērķi un aizsardzība pret to APSKOM pakalpojuma sniegšanas laikā

(Kalesnykas, 2015, 14; Apsardzes darbības likums, 1. pants)

Draudi un ar to saistītie faktori	Apdraudējuma mērķi un aizsardzības faktori
Apdraudētie objekti	Fiziskas un juridiskas personas, juridisko personu sadarbības partneri un konkurenti, fiziskas personas ģimenes locekļi un personas radnieki, arī draugi personiskā manta, biroja telpas, dzīvoklis, ēkas, transportlīdzeklis, garāža, u.c.
Apdraudējuma avoti (apdraudējums)	Psihiski nestabila persona, iereibis, narkomāns, huligāns, algots slepkava, noziedznieks, upuris utt.
Iespējamās briesmas no apdraudējuma	Uzbrukumi dzīvībai, veselībai, brīvībai, personiskajam godam un cieņai, fiziskās personas personiskajam īpašumam, juridiskās personas īpašumam, u.c.
Apdraudējuma sezonālitate	Ikdienas darbs, ikdienas atpūta, atvaļinājums, komandējumi, aizraušanās, u.c.
Diennakts laiks	Rīts, vakars, pusdienu laiks, diena vai nakts – ikkatrs brīdis
Bīstamās vietas	Birojs, darba ēka, stāvlaukums pie darba, dzīvojamā māja, dārzs, iela, transporta līdzeklis, sabiedriskais transports, parks, u.c.
Aizsardzības veidi pret draudiem	Juridiskā, fiziskā, tehnoloģiskā, elektroniskā, informatīvā, personiskā, u.c.
Aizsardzības metodes pret draudiem	Paš aizsardzība, fiziskā aizsardzība, individuālā aizsardzība, elektroniskā aizsardzība, tehnoloģiskā aizsardzība, utt.

Šie aspekti norāda uz apsardzes darba sarežģīto dabu, kas norāda uz būtisku cilvēka klātbūtni mijiedarbībā ar tehnoloģijām, pakalpojuma pieprasījuma apjomu un kvalitatīvu uzdevumu pildīšanu. Pie kam, cilvēka klātbūtne ir gan no noziedzīgās vides puses, gan no apsardzes puses.

Lai iegūtu kvalitatīvu un kvantitatīvu vērtējumu LV APSKOM eksportspējai darba autors izstrādāja APSKOM eksportspējas determinantu vērtības noteikšanas anketu, kas skatāma promocijas darba pilnās versijas 3. pielikumā. Šajā anketā, kas atbilst Portera Dimanta modelim ar

valsts un gadījuma determinantiem, pētījumā tika apkopotas LV APSKOM eksportspējai nozīmīgu faktoru vērtības sešās determinantu dimensijās.

1. determinants – komersanta stratēģija, struktūra un sāncensība (konkurence). Pētījumā apkopotās faktoru vērtības norāda, ka šajā determinantā Latvija parāda izcilus rezultātus, turpretim Lietuvai un Igaunijai tie ir zemāki par vidējiem. No tā secināms, ka komersanta stratēģijas, struktūras un sāncensības determinantā LV APSKOM ir būtiskas priekšrocības eksportspējai Baltijas valstīs.

2.3. tabula

Baltijas valstu apsardzes nozares komersantu profesionālās izglītības potenciāls savā valstī (autora veidota)

Valsts/pozīcija	Konkrētas valsts izglītības koeficients (Iz_k)	Vērtējums
Latvija	45,7	10
Lietuva	7	2
Igaunija	4	1

Pētījumā redzams, ka Latvijai piemīt būtisks pārkums apsardzes nozares profesionālās izglītības iegūšanas iespējās savā valstī, kas var kalpot kā viens no noteicošajiem faktoriem eksportspējas uzlabošanas modelēšanā (skat. 2.3. tabulu).

**Apsardzes komersantu konkurentu blīvuma koeficients un
vērtējums Baltijas valstīs (autora veidota)**

	Latvija	Lietuva	Igaunija
Apsardzes objektu koeficients valstī (BLOBJK)	13,3	4,5	4
Apsardzes objektu koeficients valstī, Vērtējums (BLOBJK)	10	3	3
Vidēji potenciālais apsargājamo objektu skaits uz vienu potenciālo Apsardzes pakalpojuma sniegšanas komersantu konkrētājā valstī (BLKMK)	0,6	0,3	0,2
Vidēji potenciālais apsargājamo objektu skaits uz vienu potenciālo Apsardzes pakalpojuma sniegšanas komersantu konkrētājā valstī, vērtējums (BLKMK)	10	5	3
Vidējais aritmētiskais vērtējums par valstīm nozares iekšzemes konkurencē	10	4	3

Pētījums parādīja, ka Latvijas apsardzes komersantu blīvums ir visaugstākās, kas liecina par visaugstāko iekšējo konkurenci nozarē Latvijā (skat. 2.4. tabulu). Ko Porteris atzīmēja kā īpašu labvēlību komercdarbības izaugsmei

2. determinants – ražošanas nosacījumi. No pētījuma secināms, ka LV APSKOM pastāv gan Finanšu resursu pieejamība, gan Digitālā infrastruktūra, kas ir pietiekams, lai LV APSKOM būtu eksportspējīgs. Tomēr pašvaldību atbalsts tiek vērtēts viduvēji, jo ceļu infrastruktūra nav tik kvalitatīvā līmenī, lai tā sasniegtu līmeni, kad LV APSKOM būtu pārlicienoši eksportspējīgs.

3. determinants – pieprasījuma nosacījumi. Pētījumā atklāts, ka lai LV APSKOM būtu eksportspējīgs Baltijas valstīs, apsardzes darbības pakalpojuma produktam ir jābūt pieprasītam Lietuvā un Igaunijā. Viens no nosacījumiem ir pakalpojuma ņēmēju vajadzība izmantot apsardzes nozari. Šī vajadzība tiek ietekmēta ar noziedzības līmeni Lietuvā un Igaunijā, kas ir vēl pietiekami augsta un pastāv šajās valstīs. Tomēr, lai Lietuvā

un Igaunijā pakalpojumu ņēmējs izvēlētos LV APSKOM, tam savu pakalpojumu sniegšanas laikā ir jāizmanto daudz augstāks inovāciju līmenis nekā tas tiek izmantots ar šajās valstīs pārstāvētajiem APSKOM. Jāpiezīmē, ka Igaunijas inovācijas ir novērtētas ar visaugstāko atzīmi – 10, bet Lietuvā šī pozīcija ir novērtēta ar viduvēju atzīmi.

4. determinants – saistītas (radniecīgas) un atbalstošas nozares. Apsardzes nozarei radniecīgās un sadarbības nozares, kā arī DAIF vidē atrasti augsta pieprasījuma Latvijā radīti produkti, kas pētījumā ieguva visaugstāko novērtējumu (desmit balles), jo mijiedarbībā starp APSKOM, apsardzes nozarei nozīmīgu produktu ražotājiem un valsts sektora organizācijām tiek panākta LV APSKOM eksportspējas augstākā pakāpe.

5. determinants – valdība. Pētījuma gaitā šajā izpētes posmā netika atrasti pārliecinoši fakti par valdības atbalsta būtisku ietekmi uz Valdības determinantu. Turklāt nav liecību, ka Apsardzes nozarei pastāv jebkādas priekšrocības fondu apgūvē un aizdevumu saņemšanā. Bet nav tā, ka valdība nemaz neietekmē LV APSKOM darbību, tā ir izstrādājusi atsevišķus tiesību aktus, kas regulē LV APSKOM darbību Latvijā. Turklāt ir noskaidrots, ka, lai LV APSKOM varētu strādāt eksportā, ir nepieciešams apsardzes vadības centrs, kas ir finanšu ietilpīgs ieguldījums attīstībā. Pēc darba autora domām, šādi ieguldījumi mazajiem un sīkajiem komersantiem ir būtisks apgrūtinājums.

6. determinants – gadījums/iespēja. Latvijā pastāv pandēmijas sekas un enerģijas izmaksu svārstības. Cenu samazināšana ir iespējama, bet šāda parādība varētu notikt nenozīmīgos apjomos, kas būtiski neietekmēs eksportspēju. Jāpiezīmē, ka Latvijā pastāv gan darbinieku streiki, kas pārsvarā ir miermīlīgi, kā arī dabas katastrofas. Darba autors uzskata, ka šie faktori var kalpot kā iespējas, jo abos gadījumos LV APSKOM var pieaicināt streiku kontrolei, kā arī dabas katastrofu teritorijas norobežošanai un apsardzes pret marodierismu. Kā maz ticams faktors, tika novērtēts cenu samazinājums.

Pilns eksportspējas novērtēšanas determinantu faktoru vērtējums ir veikts pamatojoties uz empīriskā pētījuma datiem darba ceturtajā nodaļā, kur darba autors analizēs intervijās un aptaujās gūtos atbilžu rezultātus un kompilēs tos ar šajā nodaļā gūtajiem rezultātiem.

3. LATVIJAS APSRDZES NOZARES KOMERSANTU EKSPORTSPĒJAS VEICINĀŠANA LATVIJĀ

LV UR (UR, 2022) ir reģistrēti desmitiem organizāciju, kam mērķī norādīts kādas nozares vai konkrētas preces eksporta veicināšana. Lai gan liela nozīme ir sabiedriska vai komerciāla rakstura eksporta atbalstam, tas nevar būt pilnvērtīgs bez valsts koordinēta atbalsta. Promocijas darba 1. nodaļā ir secināts, ka eksporta veicināšanai valstī ir jābūt valdības prioritātei, jo, veicinot eksportu, var tikt panākta IKP izaugsme.

Latvijas Ārlietu ministrija 20. gs. sākuma periodā bija noteicošā iestāde tirdzniecībai starp Latviju un ārvalstīm (Ārons,1928, 71), bet 21. gs. sākumā, pētījums rāda, ka Latvijas valsts pārvalde ir pilnveidojusi eksportspējas atbalsta mehānismu iesaistot tajā atsevišķas ministrijas un citas valsts pārvaldes organizācijas (skat. 3.1. attēlu).

3.1. attēls. Latvijas valsts publisko personu TPO dalījums (autora veidots)

Ekonomikas ministriju (EM) var uzskatīt par nozīmīgāko valsts eksporta politikas veidotāju Latvijā. EM paredz dažādas pieejas eksporta veicināšanai, ko iedala apkopotās daudzu eksporta veicināšanai paredzēto uzdevumu aptverošās grupās. EM galvenais eksporta organizēšanas uzdevums tiek norādīts tieši iesaistīšanās tiesību aktu izstrādāšanā un to ieviešanā. Tomēr EM pakļautībā esošā Latvijas Investīciju un

attīstības aģentūra (LIAA), kas ir tiešā pārvaldes iestāde un tās pamatmērķis ir sekmēt Latvijas uzņēmumu konkurētspēju un eksportspēju starptautiskajos tirgos, paredz konkrētus un izpildāmus uzdevumus.

LIAA konsultanti sniedz gan mutiskas konsultācijas, gan noformētas rakstiski. Konsultācijās iespējams iegūt informāciju gan par tirgus apjomu, to struktūru un dalībniekiem, konkurentiem un biznesa kultūru, kā arī par cenām un loģistikas īpatnībām, tiek sagatavots potenciālo sadarbības partneru profils un eksporta piedāvājums prezentācija un daudz citi uzņēmuma eksportspējas paaugstināšanas pakalpojumi (VPPP, 2022). Darba autors uzskata, ka šāds atbalsta klāsts, iespējams, iedrošinātu jau esošus LV APSKOM, gan apsardzes komercdarbību veikšanai reģistrētus jaunuzņēmumus veikt nepieciešamās darbības, lai tiektos uz eksportspējīgu produktu radīšanu un iekļūšanu starptautiskā tirgū – Lietuvā un Igaunijā.

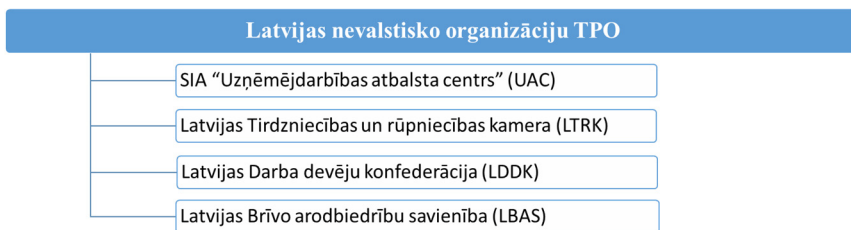
EM daļējā pārraudzībā esoša AS “Attīstības finanšu institūcija Altum” (ALTUM) veicina finansējuma pieejamību un to izmantošanas drošības garantēšanā. Turklāt, lai uzlabotu LV APSKOM eksportspēju, ALTUM sadarbojas ar Latvijas augstskolām, iesaistot studējošos komersantiem nozīmīgos zinātniskajos pētījumos, kas ir ļoti būtisks faktors inovatīvu produktu izstrādāšanai un ieviešanai LV APSKOM darbībā (EM darbības stratēģija 2020.–2022. gadam, 22).

Jāņem vērā, ka ALTUM akciju portfeli pārvalda trīs institūcijas: Ekonomikas ministrija (kam pakļauta LIAA), Finanšu ministrija (FM) un Zemkopības ministrija (ZM). Tieši šīs ir galvenās trīs ieinteresētās ministrijas, kas sniedz vispusīgus rīkus eksportspējas veicināšanai. Piemēram, ZM padotībā esošais Lauku atbalsta dienests (LAD) misija ir balstīt lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības attīstību Latvijā, tomēr LAD ir deleģētas tiesības sniegt atbalstu ar lauksaimniecību nesaisītām aktivitātēm (LAD, 2022), kas, savukārt, var būt izmantotas ar apsardzes nozari. Turklāt FM sniedz būtisku atbalstu komercdarbības veikšanai, ņemot vērā Latvijas budžeta un pašvaldību iespējas, kā arī no Eiropas Savienības līdzekļiem, lai atbalstu saņemošais komersants gūtu ekonomiskas priekšrocības, kādas tas nevarētu gūt normālos komercdarbības

veikšanas apstākļos, eksportspējas uzlabošanai. Papildus minētajam nozīmīga loma eksporta veicināšanā tiek piešķirta Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija (VARAM). Pētījumā noskaidrots, ka VARAM pārraudzības zonā atrodas piecas reģionālās plānošanas iestādes, kas aptver visu valsti. Plānošanas reģioni piesaista uzņēmējdarbības veicināšanas un reģionālās konkurētspējas attīstības projektus, lai atbalstītu dažādas mērķa grupas, t.sk. uzņēmējus, fiziskās personas un nevalstiskās organizācijas.

Darbā secināts, ka Latvijas publiskā vide – EM, ZM, FM, VARAM, un pašvaldības ar to radītiem atbalsta mehānismiem norāda uz šo iestāžu ieinteresētību un visaptverošu iesaistīšanos eksportspējas veicināšanā. APSKOM pilnvērtīgi izmantojot šos piedāvājumus, iespējams, var būtiski pilnveidot produktu, iegūt tam nepieciešamo informāciju par eksporta tirgiem un citiem specifiskiem jautājumiem, kas neeksportējošu komersantu transformētu eksportspējīgā LV APSKOM.

Papildus valsts pārvaldes organizētajam eksporta atbalstam, promocijas darbā tiek norādītas nevalstiskā sektora organizācijas, kas ir ieinteresētas un ar dažāda veida programmām veicina eksportspēju. Nozīmīgākās no tām ir lielās uzņēmēju un darba ņēmēju apvienības (skat. 3.2. attēlu).

3.2. attēls. Latvijas nevalstisko organizāciju TPO dalījums (autora veidots)

Šo organizāciju viens no mērķiem ir veicināt uzņēmējdarbības vides attīstību Latvijā pildot dažādus mērķa sasniegšanai izvirzītus uzdevumus.

Pētījumā apkopojot Latvijas lielāko nevalstisko organizāciju sniegto pakalpojumu klāstu ir secināts, ka:

- 1) UAC privātā partnerība eksporta atbalstam nozīmīga ar plašu un praktisku piedāvājumu, kā galvenie akcenti likti uz komersanta konkurētspējas sagatavošanu starptautiskajā tirgū;
- 2) LBAS ir organizācija, kas sniedz būtisku ieguldījumu vairāk lokāla rakstura uzņēmējdarbības videi. Uz eksporta veicināšanu vērstie pakalpojumi ir netieši, bet veicinoši vispārēji, ko var atzīt par nozīmīgu rādītāju eksportspējas veicināšanai;
- 3) LTRK un LDDK ir vairāk atbilstošas eksportspējas veicināšanas organizācijas nekā LBAS, jo LDDK sniedz tiešus pakalpojumus uzņēmējdarbības konkurētspējai un izaugsmei, piemēram, starptautiskā sadarbība un kontaktu dibināšana, konsultācijas par uzņēmējdarbības vidi, uzņēmējdarbības interešu pārstāvēniecība un tiesību aktu izstrāde;
- 4) LTRK visprecīzāk virzās uz Latvijas komersantu eksportspējas veicināšanu, piemēram, eksporta tirgu ABC, potenciālā sadarbības partnera uzticamības un tiesību aktu atbilstība gan Latvijas, gan starptautiskajā vidē, dažādu tautsaimniecības nozaru ārvalstu izstāžu apmeklējumi un tīklošanās, kas vērsti uzņēmējdarbības produkcijas pilnveidošanai un tās nonākšanai eksporta tirgos.

Promocijas darba 3. nodaļas pētījums rāda, ka Latvijas valsts sektora un nevalstiskā sektora TPO var sniegt būtisku atbalstu LV APSKOM eksportspējai.

LV APSKOM eksporta atbalsta izmantošanas pakāpe skaidrota un apkopoti citi eksportspējas faktori promocijas darba 4. nodaļā.

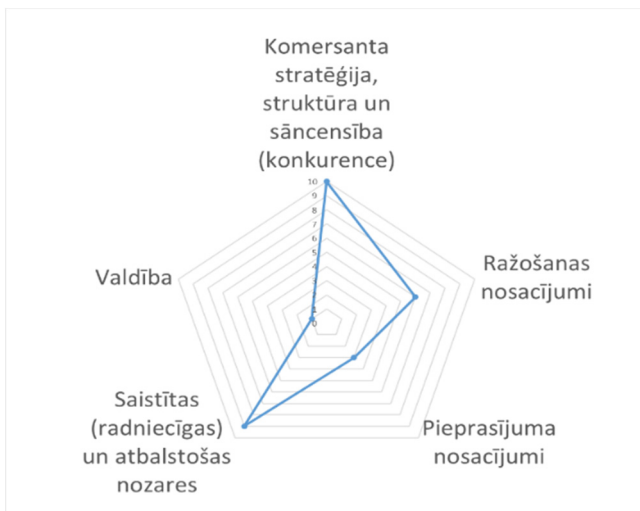
4. APSARDZES KOMERSANTA EKSPORTSPĒJA UN LV APSKOM EKSPORTSPĒJAS PAAUGSTINĀŠANAS VADLĪNIJAS

Promocijas darba 4. nodaļā darba autors turpina izvērtēt LV APSKOM darbību, izmantojot jauktu pētījuma metodi/dizainu, kur kompilē gan kvantitatīvās, gan kvalitatīvās stratēģijas pieeju. Promocijas darba empīriskā sadaļa balstās uz apsekošanas metodi (angl. survey methods) – aptauja un intervija. Baltijas valstu apsardzes nozares izpētes apsekošanas metodes rezultātā iegūtie dati tika apstrādāti un apkopoti, bet vizualizācija darbā sniegta tabulu un diagrammu veidā, izmantojot Microsoft Excel programmu.

Latvijas APSKOM aptaujā piedalījās 110 respondentu, kas ir aptuveni 1/3 daļa no populācijas vai ģenerālkopas, kas sastāda 384 iespējamus respondentus (VP apsardze nozares licences 2022). Dotā respondentu grupa norāda uz vispārējās izlases apjoma pietiekamību, ko reprezentativitāti nodrošina 110 no 92 nepieciešamajiem respondentiem (Bartlett, Kotrlik, Higgins, 2001, 48).

Nodaļā, pēc tehniskā informācijas sniegšanas, darba autors pēta tos faktorus, kam iztrūka dati no literatūras un citiem avotiem, bet tie ir iegūti no empīriskā pētījuma bāzes.

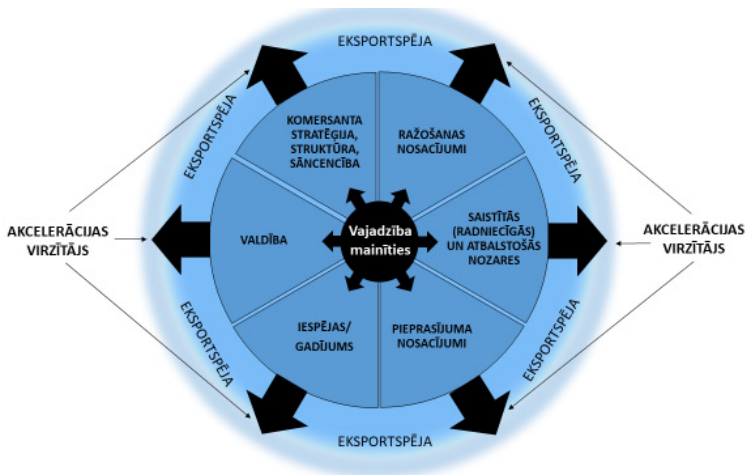
Apkopojot visus pētījumā gūtos datus par LV APSKOM eksportspēju (skat. 4.1. attēlu), izņemot sesto determinantu, kas ir aprakstošā versijā, darba autors secina, ka visspēcīgākais un ietekmīgākais determinants, kas ieguva 10 balles, ir komersanta stratēģija, struktūra un sāncensība (konkurence).

4.1. attēls. LV APSKOM eksportspējas determinantu spēka vērtības (autora veidots)

Nedaudz piekāpjoties pirmajam determinantam ar 9 ballēm, spēcīgu ietekmi izraisa arī saistītas (radniecīgas) un atbalstošas nozares. Ar vidēju rādījumu, kas ir nozīmīgs, bet ne tik nozīmīgs kā iepriekšējie divi determinanti, ir – ražošanas nosacījumi. Pieprasījuma nosacījumi pētījumā parāda vājus rezultātus, kas kopumā ieguva tikai 3 balles un ir vāji, lai ar šī determinanta spēku LV APSKOM būtu eksportspējīgi. Visvājākais determinants ir valdība, kas ieguva tikai 1 balli. Determinanta – gadījums/iespēja, lielākā daļa izpētīto determinanta faktoru nesniedz kvantitatīvu atbildi, kas būtu vērtēta pēc ballu sistēmas. Tomēr ir pilnīgi skaidrs, ka šis determinants daļēji ietekmē LV APSKOM eksportspēju un tam ir determinanta spēks, jo pastāv riska un apdraudējuma zona.

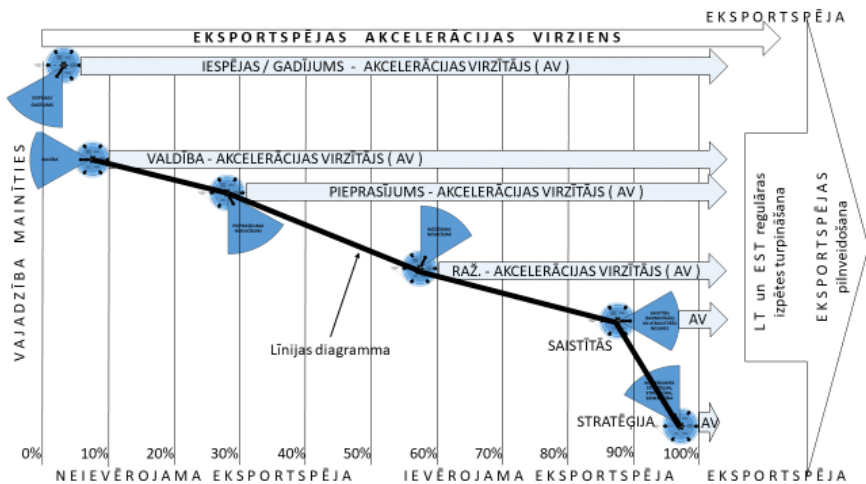
Promocijas darbā darba autors ir izstrādājis LV APSKOM ideālo eksportspējas akcelerācijas apli (skat. 4.2. attēlu), kas ilustrē Portera Dimanta modelī ietvertos determinantus ideālā versijā ar mainību uz izaugsmi.

4.2. attēls. LV APSKOM ideālais eksportspējas akcelerācijas aplis (autora veidots)

Tas nozīmē, ka ideālā versijā visu determinantu vērtības ir vienlīdzīgi izcilas, uz ko ir jātiecas. Katram akcelerācijas atbildīgajam sektoram ir savs akcelerācijas virzītājs. Eksportspējas akcelerācijas apla centrā izvietots sistēmas iniciators ar sešiem centrālās spēkiem jeb vektoriem. Tieši šis centrālais objekts jeb sistēmas iniciators ir LV APSKOM vajadzība mainīties. Pie kam, katra eksportspējas atbildīgā akcelerācijas sektora vajadzība mainīties vektoru centrālās spēks līdzinās LV APSKOM vajadzībai vai nepieciešamībai mainīties pēc konkrēta sektora iztrūkstošās vērtības apjoma.

Lai gūtu ideālas eksportspējas sasniedzamības pārskatāmību, darba autors empīriskā pētījuma rezultātus izvietoja uz Lineāra LV APSKOM eksportspējas uzlabošanas vadlīniju modeļa (skat. 4.3. attēlu).

4.3. attēls. Lineārais LV APSKOM eksportspējas uzlabošanas vadlīniju modelis (autora veidots)

Pamatojoties uz darba pētījumā gūto datu būtisku vērtību atpalcību tādās pozīcijās kā Valdības, kā arī Pieprasījuma nosacījumu determinantu pozīcijās (skat. 4.3. attēlu), darba autors uzskata, ka eksportspējas pilnveidošana secīgi jāiesāk tieši ar šiem diviem akcelerācijas atbildīgajiem sektoriem, tad – tālāk ar citiem akcelerācijas sektoriem pēc to vērtību lieluma.

Darba autors atzīmē Iespējas/Gadījums akcelerācijas atbildīgā sektora pastāvīgo vietu uz modeļa skalas, kas vienmēr atrodas nulles pozīcijā, bet tas ne vienmēr parāda šī sektora patieso vērtību. Tas veidojas no tā, ka pēc šī sektora būtības tas nevar virzīties uz priekšu, jo tas vienmēr ir jāizprot kā pārsteigums. Tomēr tā sagatavotības līmenim vai vērtībai vienmēr ir jābūt augstam un šim sektoram ir jāpievērš līdzvērtīga uzmanība kā citiem akcelerācijas sektoriem.

Balstoties uz promocijas darbā gūto teorētisko un empīrisko pētījumu datiem, ir izstrādātas LV APSKOM un Latvijas apsardzes nozarei kopumā eksportspējas paaugstināšanas vadlīnijas.

1. Valdības akcelerācijas atbildīgais sektors:

- 1) publiskai pārvaldei sadarbībā ar LV apsardzes nozares nevalstisko sektoru izstrādāt un realizēt atsevišķus sistemātiski organizētus LV APSKOM eksportspējas attīstības izpētes projektus, kas tiek finansēti no zinātnei atvēlētā ikgadējā valsts budžeta apsardzes nozarei iezīmētās sadaļas, LV APSKOM un citu atbalstītāju finanšu līdzekļiem, piemēram, personu privātie līdzekļi;
- 2) VP nodot Latvijas apsardzes nozares nevalstiskajam sektoram pilnu kontroli pār nozarē strādājošo apsardzes sertifikācijas sistēmu (apmācības, eksāmeni, sertifikātu izsniegšana, sertifikātu pārbaude);
- 3) IeM sadarbībā ar LV apsardzes nozares nevalstisko sektoru izstrādāt eksporta atbalsta programmu, kurā būtu jāiekļauj tādas pozīcijas kā speciālu finanšu atbalstu, starpvalstu tiesību aktu izstrādi, kas ļautu speciālajam apsardzes transportlīdzeklim ar iedegtu mirgojošu zilu bākuguni un speciālu skaņas signālu pārkāpt valstī noteikto transportlīdzekļa braukšanas ātruma ierobežojumus u.tml.;
- 4) ieviest valsts pārvaldes TPO atbalsta programmā speciālu sadaļu LV APSKOM atbalstam;
- 5) Latvijas valdībai izmantot LV APSKOM tehniskās spējas, zināšanas un iemaņas civilās aizsardzības, valsts drošības un aizsardzības sistēmā.

2. Pieprasījuma nosacījumu akcelerācijas atbildīgais sektors:

- 1) balstoties uz izveidotajām apsardzes nozares komerciāla rakstura apvienībām, celt LV APSKOM atpazīstamību Lietuvā un Igaunijā;
- 2) izmantot ES un Latvijā pieejamos finanšu atbalsta rīkus, piemēram, LIAA, ALTUM un LAD programmās;
- 3) ar augstiem LV APSKOM pakalpojuma sniegšanas standartiem audzināt klientus būt prasīgiem un neiecietīgiem pret apsardzes darba kvalitātes rādījumu kritumu;

- 4) pakalpojuma sniegšanai izmantot visinovatīvākās tehnoloģijas, piemēram, BPL, videonovērošanas sistēmas ar speciālajām situāciju atpazīšanas programmām.

3. Ražošanas nosacījumu akcelerācijas atbildīgais sektors:

- 1) lai attīstītu un pilnveidotu apsardzes nozarei nozīmīgu inovatīvu produktu ražošanu un attīstīšanu, LV APSKOM, Latvijas akadēmiskai videi un apsardzes nozarei nozīmīgu tehnoloģiju ražotājiem nepieciešams savstarpēji sadarboties. Pie kam, šāda veida produkcijai būtu jābūt nepieejamai ārvalstu APSKOM;
- 2) pēc iespējas trūkstošo personālu aizvietot ar inovatīviem tehniskiem risinājumiem, piemēram, videosistēmas ar speciālām programmatūrām u.c.;
- 3) izmantot ES un Latvijas pieejamos finanšu atbalsta rīkus, piemēram, LIAA; LAD un ALTUM programmās;
- 4) valsts pārvaldes komercdarbības veikšanai nepieciešamās infrastruktūras uzlabošanas projektos piesaistīt tieši ieinteresētās puses, piemēram, pašvaldības, apsardzes nozares NVO un tā novada LV APSKOM.

4. Saistīto (radniecīgo) un atbalstošo nozaru akcelerācijas atbildīgais sektors:

- 1) lai attīstītu un pilnveidotu apsardzes nozarei nozīmīgu inovatīvu produktu ražošanu un attīstīšanu, LV APSKOM, Latvijas akadēmiskai videi un apsardzes nozarei nozīmīgu tehnoloģiju ražotājiem nepieciešams savstarpēji sadarboties. Pie kam, šāda veida produkcijai būtu jābūt nepieejamai ārvalstu APSKOM;
- 2) LV APSKOM īpašu vērību sadarbībai pievērst tieši digitālo tehnoloģiju produktu ražotājiem;
- 3) LV APSKOM sadarbībā ar LV apsardzes nozarei būtisku produkciju ražotājiem adaptēt jaunizveidotās tehnoloģijas apsardzes darba vidē;

- 4) apsardzes nozarei būtisku produkciju ražotājiem tiek ties uz pilnu LV APSKOM nodrošināšanu ar inovatīviem produktiem, piemēram, robotikas tehnoloģijas (gaiss/ūdens/zeme), digitālās tehnoloģijas, datorizētās programmatūras;
- 5) Latvijas apsardzes nozarei būtisku produkciju ražotājiem piešķirt prioritāti LV APSKOM inovatīvu produktu iegādei un produktu apkalpošanai.

5. Komersanta stratēģijas, struktūras un sāncensības (konkurence) akcelerācijas atbildīgā sektors:

- 1) LV APSKOM sekot līdzī Lietuvas un Igaunijas apsardzes nozarei saistošo tiesību aktu izstrādes gaitai un iniciēt Latvijas valdību un citas publiskās personas, kas ieinteresētas apsardzes nozares izaugsmē, tiesību aktu izstrādei, lai neierobežotu, bet veicinātu LV APSKOM eksportspēju;
- 2) Latvijas APSKOM sekot līdzī starptautiskai drošības situācijai un iesaistīties, lai uzlabotu profesionālās darbības standartus;
- 3) Latvijas apsardzes nozares nevalstiskajām organizācijām sagatavot, saskaņot un parakstīt ar LT un EST apsardzes nozares nevalstiskajām organizācijām savstarpējās profesionālās darbības atzišanas memorandu;
- 4) veidot LV APSKOM komerciāla rakstura vienu vai dažas apvienības, kas sastāv no atsevišķiem komersantiem ar izteiktu komercdarbības brīvību;
- 5) neierobežot, bet visādā veidā veicināt personāla daudzozaru izglītības iegūšanu un pastāvīgu izglītības līmeņa celšanu nenosakot tā robežas;
- 6) LV APSKOM apsardzes darbā ieviest inovatīvās tehnoloģijas, piemēram, robotikas tehnoloģijas: gaiss/ūdens/zeme, digitālās tehnoloģijas u.c.;

- 7) sekot līdzi apsardzes darbinieku veselības stāvoklim un daudzveidīgi veicināt tā uzlabošanu, piemēram, fiziskās aktivitātes, specializētās medicīniskās komisijas, veselības veicināšanas programmas u.c.

6. Iespējas/Gadījums akcelerācijas atbildīgais sektors:

- 1) LV APSKOM iekļauties dabas katastrofu radīto seku novērtēšanas, ierobežošanas un novēršanas analītiskā darba struktūrā;
- 2) LV APSKOM regulāri un pilnvērtīgi iesaistīties Latvijas apsardzes nozarei būtisku produkciju ražošanas procesā, lai neka vējoties adaptētu inovatīvas tehnoloģijas apsardzes darba vidē;
- 3) analizēt nepieciešamību un veikt personāla pārstrukturēšanu un optimizēšanu, lai izmantotu inovatīvās tehnoloģijas apsardzes pakalpojuma sniegšanā;
- 4) sekot līdzi finanšu un cita veida atbalsta programmām;
- 5) izmantot pēc iespējas LV APSKOM izdevīgākus ES un Latvijas finanšu atbalsta rīkus, piemēram, LIAA, ALTUM un LAD programmās;
- 6) regulāri atklāt sabiedrībai LV APSKOM panākumus noziedzības mazināšanā, ierobežošanā, tas ir, zagļu aizturēšana un nodošana VP.

Promocijas darbā Latvijas apsardzes nozares eksportspējas paaugstināšanai Baltijas valstīs vadlīnijas ir apjomīgs materiāls un šajā darba izklāsta versijā netiek atainotas pilnā apjomā, atklājot tikai autorprāt būtiskākās attīstības nepieciešamības. Turklāt izstrādāto vadlīniju pielietojums paredzēts LV APSKOM eksportspējas paaugstināšanai kopumā, bet ne atsevišķi kādam konkrētam komersantam.

SECINĀJUMI

Lai sasniegtu darba mērķi, darba autors teorētiskā darba sadaļā noteica teorētisko pamatu, kas ir Portera Dimanta modelis ar Valdības un Iespējas/Gadījums determinantiem. Pētījuma gaitā tika atbildēts uz visiem promocijas darba pētījuma jautājumiem, ir gūtas sekojošas atbildes un gūti pētījuma būtiskākie secinājumi.

1. Par jautājumu – vai Latvijas publiskās pārvaldes iestāžu eksporta atbalsts ir bijis ievērojams Latvijas valsts pirmsākumos un tā atbalsts ir būtisks 21. gs. sākumā?

Atbilde – jā, 20. gs. sākumā Latvijas valsts eksporta atbalsts ir bijis ievērojams, jo valdība organizēja ārvalstu komersantu reputācijas pārbaudi, skaidroja to precīzas adreses, produktu cenas un tirgus pieprasījumu, kā arī informēja ārvalstis par Latvijai uzticamākajiem komersantiem, to produktiem. Ar sapulču starpniecību un speciāli sagatavotiem informatīviem materiāliem Latvijas valsts veicināja šo komersantu uzticamību ārvalstīs.

Tomēr ir praktiski neiespējami salīdzināt 20. gs. ar 21. gs. sākuma perioda iespējamām eksporta veicināšanas metodēm, tostarp, TV, radio, globālo tīmekli, kas mūsdienās būtiski palīdz ātrai informācijas aprītei. Darba autors uzskata, ka, jā, arī 21. gs. sākumā LV eksportspējas veicināšana ir bijusi nozīmīga, jo LV komersantu eksportspējas veicināšanā iesaistās gan valsts pārvalde, gan nevalstiskais sektors, kuru pārstāv desmitiem organizāciju. Turklāt darba autors atzīst, ka šo organizāciju eksporta veicināšanas instrumentārija kopa ir plaša un atbilst mūsdienu bagātāko valstu produkcijas eksporta veicināšanas metodēm.

2. Par jautājumu – vai Latvijas apsardzes nozarei ir jebkādas valsts pārvaldes noteiktas priekšrocības eksportspējas veicināšanai?

Atbilde – LV APSKOM nepastāv jebkāda veida eksporta veicināšanai noteikts īpašs statuss vai cita veida īpašie eksportspējas uzlabošanas nosacījumi.

3. Par jautājumu – vai Latvijas apsardzes komersanti atbalsta un veicina apsardzes darbinieku mācīšanos, lai iegūtu profesionālo un/vai vispārējās izglītības iegūšanu un papildināšanu?

Atbilde – jā, LV APSKOM veicina un atbalsta darbinieku mācīšanos, lai iegūtu vai papildinātu profesionālo un/vai vispārējo izglītību, tomēr jāpiebilst, ka jebkādas izglītības papildināšanas veicināšanu atbalsta tikai 52% LV APSKOM, bet profesionālās izglītības papildināšanas veicināšanu – 83% LV APSKOM. Šāds rezultāts uzskatāms par pozitīvu, jo LV APSKOM cenšas atbalstīt savu darbinieku izglītību tieši profesionālajā jomā, kas palīdz gan eksportspējas uzlabošanai, gan preventīvi darbiniekus notur apsardzes nozarē ar perspektīvu uz izaugsmes iespējām.

4. Par jautājumu – vai Latvijas apsardzes komersanti ir ieinteresēti izmantot inovatīvus risinājumus apsardzes pakalpojuma sniegšanā?

Atbilde – jā, LV APSKOM ir ieinteresēts un savas darbības laikā 31% LV APSKOM arī izmanto dažāda veida inovatīvus risinājumus, tajā skaitā ir gan BPL, gan mākslīgais intelekts un citas viedās tehnoloģijas. Šo ieinteresētību pastiprina LV APSKOM klienta prasība pēc apsardze pakalpojumu novitātes, tomēr LV APSKOM tos izmanto daudz mazākā apjomā, kā to vēlētos klienti un LV APSKOM. tomēr lai arī klientu ieinteresētība ir, lai pakalpojuma sniegšana tiktu realizēta ar inovatīvām metodēm, to augsto izcenojumu dēļ klients bieži izvēlas tradicionālās apsardzes sistēmas.

5. Par jautājumu – vai Latvijas apsardzes komersanti ir pietiekami eksportspējīgi pakalpojuma sniegšanai LT un EST?

Atbilde – LV APSKOM ir eksportspējīgs tikai daļēji un tas nav pilnībā gatavs apsardzes pakalpojumu sniegšanai LT un EST. Šo apgalvojumu darba autors pamato ar to, ka kvantitatīvie dati, kas gūtu par 5 determinantiem, parāda 5,8 balles 10 ballu sistēmā. Starp kvantitatīvi vērtētiem pētītajiem determinantiem Valdības determinants un Pieprasījuma nosacījumu determinants ir vājākie posmi LV APSKOM eksportspējā, bet Komersanta stratēģijas, struktūras un sāncensības (konkurence) un Saistīto (radniecīgas) un atbalstošo nozaru determinanti ir ar ļoti labiem vai izciliem rezultātiem. Valdības determinanta vājākie faktori

ir noteikti valdības tieša atbalsta apsardzes nozarei nepietiekamības dēļ, kā arī tāpēc, ka nepastāv nekādas apsardzes nozarei noteiktas priekšrocības fondu apguvei un aizdevumu saņemšanā. Turklāt Pieprasījuma nosacījumu determinants parāda 0 (nulli) pozīcijā: Latvijas apsardzes nozares pakalpojuma pieprasījums starptautiskajā tirgū.

6. Zinātniskajā literatūrā nav pieejams apsardzes nozares eksporta jēdziena definējums, kas norāda uz zinātniskās vides nenozīmīgo ieinteresētību uz zinātniskiem pamatiem veicināt apsardzes nozari Latvijā, kā arī definējums terminam “eksportspēja”.

7. Autoraprāt, visatbilstošākā teorija, kas raksturotu LV APSKOM eksportspēju ir Maikla E. Portera izstrādātā Nāciju konkurences priekšrocības teorija. Šajā teorijā M. Porteris norāda, ka valsts konkurētspējas nozīmīgākie faktori ir nozaru spēja ieviest jauninājumus un modernizēties.

8. LV APSKOM pakalpojuma sarežģītā daba veidojas no tā, ka pakalpojuma sniegšanas laikā pastāv būtiska īpatnība, kas raksturo tieši šo komerciālo nozari un tā ir šaujamo ierociņu un citu speciālo aprīkojumu izmantošana komercdarbībā.

9. LV APSKOM, atbilstoši Apsardzes darbības likuma 3. pantā noteiktajam, sniedz četrus apsardzes darbības veidus: apsardzes tehnisko sistēmu ierīkošana; fiziskā apsardze; tehniskā apsardze; inkasācijas apsardze. Atļaujas jeb licences, lai veiktu apsardzes komercdarbību noteiktā sektorā, izsniedz VP.

10. Apsardzes darba veikšanai ir nepieciešams atbilstoši sagatavots personāls ar labu veselību un zināšanām specifiskajā apsardzes darba tehnoloģijās.

11. Finanšu pieejamība, to klāsts un iespējas Latvijā tiek piedāvātas plašā apjomā, tās paredzētas gan vēl nedibinātiem, gan jauniem, gan arī biznesā

pieredzējušiem komersantiem. To var uzskatīt par pietiekamu un augstu pieejamības pakāpi.

12. Lietuvā un Igaunijā ir izveidoti nosacījumi apsardzes pakalpojuma sniegšanai gan pašmāju komersantiem, gan komersantiem no citām valstīm, kas ļauj LV APSKOM sniegt apsardzes pakalpojumus šajās valstīs.

13. Latvijā ir visaugstākais potenciāls apsardzes nozares izglītības iegūšanai savā valstī.

14. Aptuveni 1/5 LV APSKOM pakalpojuma sniegšanas laikā izmanto mākslīgo intelektu un citas viedās tehnoloģijas, kas ir nozīmīgs novitātes ieviešanas un sniegtā pakalpojuma ātruma un kvalitātes uzlabošanas faktors.

15. Gadījuma ietekme pastāv un tā var būt mainīga.

16. Būtiska LV APSKOM eksportspējas uzlabošana meklējama sabiedriskā tēla uzlabošanā.

17. LV APSKOM pastāv milzīgs potenciāls sadarbībā ar apsardzes darbībai nozīmīgām ražošanas nozarēm un atsevišķiem komersantiem.

18. Kā nozīmīgs LV APSKOM partneris ir apsardzes nozares nevalstiskais sektors.

PRIEKŠLIKUMI

Pilnveidojot eksportspēju, vēlams balstīties uz darbā izstrādātajām eksporta un eksportspējas definīcijām, kas korekti norāda uz eksporta dabas maiņu. Nozīmīgi ir izmantot darbā izstrādātās vadlīnijas, lai izprastu eksportspējas būtību un varētu eksportspēju celt.

Balstoties uz pētījumā gūtajiem datiem, darba autors izvirza sekojošus LV APSKOM eksportspējas uzlabošanas priekšlikumus atbilstoši iesaistītajām pusēm.

1. LV APSKOM

- 1) Attīstot LV APSKOM eksportspēju, izmantot vadlīniju ietvaru kā nozares vispārēju virzītāju.
- 2) Sekot līdzi apsardzes darbinieku veselības stāvoklim un daudzveidīgi veicināt tā uzlabošanu, piemēram, fiziskās aktivitātes, specializētās medicīniskās komisijas, veselības veicināšanas programmas u.c.
- 3) LV APSKOM apvienoties spēcīgos un lielos komerciāla rakstura apvienībās, kas sastāv no atsevišķiem komersantiem ar izteiktu komercdarbības brīvību. Tās vienotu viens zīmols, kas ar laiku iegūtu starptautisku (darba kontekstā – Lietuvā un Igaunijā) atpazīstamību.
- 4) LV APSKOM, Latvijas akadēmiskajai videi un apsardzes nozarei nozīmīgu tehnoloģiju ražotājiem savstarpēji sadarboties, lai attīstītu un pilnveidotu apsardzes nozarei nozīmīgu inovatīvu produktu ražošanu. Īpašu vērību sadarbībai pievērst tieši digitālo tehnoloģiju produktu ražotājiem.
- 5) Ikkatram LV APSKOM paredzēt finansējuma pozīciju, lai piedalītos ar līdzfinansējumu valsts pārvaldes izsludinātajos projektos par apsardzes nozares izpēti.
- 6) LV APSKOM atbalstīt akadēmisko vidi ar pētījumiem nepieciešamiem datiem.
- 7) LV APSKOM izmantot ES un LV pieejamos finanšu atbalsta rīkus, piemēram, LIAA, ALTUM un LAD programmās.

- 8) LV APSKOM veicināt personāla profesionālās izglītības iegūšanu un profesionālās izglītības līmeņa celšanu, bet īpaši attīstīt personāla digitālās prasmes. Papildus tam nekavējoties nosūtīt personālu uz specializētiem kursiem, kas saistīti ar jaunatklāto apsardzes nozares inovatīvo tehnoloģiju apgūšanu.
- 9) Izveidot un uzturēt LV APSKOM komercdarbības kultūru augstā līmenī, veidot īpaši tolerantu attieksmi pret klientu un savlaicīgi, kā arī kvalitatīvi izpildīt līgumos noteiktos pienākumus.
- 10) LV APSKOM sadarbībā ar Latvijas apsardzes nozarei būtisku produkciju ražotājiem adaptēt jaunizveidotās tehnoloģijas apsardzes darba vidē, piemēram, robotikas tehnoloģijas (gaiss/ūdens/zeme), digitālās tehnoloģijas, datorizētās programmatūras.
- 11) LV APSKOM eksporta apsardzes pakalpojuma sniegšanai Lietuvā un Igaunijā piesaistīt kvalitatīvu vietējo Lietuvas un Igaunijas cilvēkkapitālu konkrētās valsts tirgus iegūšanai.
- 12) LV APSKOM sekot līdzi Lietuvas un Igaunijas nodokļu izmaiņām un izmantot nodokļu pazeminātās likmes eksportspējas paaugstināšanai.
- 13) Lai izmantotu pēc iespējas izdevīgāko LV APSKOM sasītošo nodokļu sistēmu Lietuvā un Igaunijā, LV APSKOM regulāri sekot līdzi Lietuvas un Igaunijas nodokļu politikas izmaiņām, kas saistītas ar importētiem apsardzes pakalpojumiem.
- 14) LV APSKOM individuāli iesaistīties apsardzes nozares popularizēšanas un sabiedrības domas uzlabošanas procesos, bet īpaši atklāt tādas situācijas, kas norāda uz LV APSKOM augsto profesionalitāti, piemēram, noziedznieku aizturēšanā, dalība civilās aizsardzības operācijās, kur bez maksas vai ar pazeminātu tarifu tiek sniegti applūdušu teritoriju apsardzes pakalpojumi utt.

2. Apsardzes nozares NVO

- 1) Latvijas apsardzes nozares NVO pārņemt pilnu kontroli pār nozarē strādājošo apsardzes sertifikātu sistēmu (apmācības, eksāmeni, sertifikātu izsniegšana, sertifikātu pārbaude).
- 2) Sadarbībā ar publisko pārvaldi izstrādāt un realizēt atsevišķus sistemātiski organizētus LV APSKOM eksportspējas attīstības projektus, kas tiek finansēti no zinātnei atvēlētā ikgadējā valsts budžeta apsardzes nozarei iezīmētās sadaļas, LV APSKOM un citu atbalstītāju finanšu līdzekļiem, piemēram, personu privātie līdzekļi.
- 3) Izveidot datu bāzi par personām, kas pēta apsardzes nozares problēmjaucējumus. Šāda bāze palīdzētu apsardzes nozarei un LV APSKOM katrai atsevišķi atrast pētniecības akadēmisko resursu, lai pilnveidotu LV APSKOM eksportspēju.
- 4) Lai pilnveidotu TPO personāla kvalitāti darbā ar LV APSKOM, LV apsardzes nozares sabiedriskajam sektoram sadarbībā ar EM (LIAA) un akadēmisko vidi sagatavot valsts pārvaldes TPO speciālistus kvalitatīvam darbam ar LV APSKOM tās eksportspējas celšanai.
- 5) Meklēt un piesaistīt jaunus sadarbības partnerus, kas ir no akadēmiskās un/vai komersantu vides, t.sk., citu nozaru nevalstiskās organizācijas un komersantu apvienības.
- 6) Sekot līdzi Lietuvas un Igaunijas apsardzes nozarei saistošo tiesību aktiem un iniciēt Latvijas tiesību aktu pilnveidošanu LV APSKOM labvēlīgākajā virzienā.
- 7) Turpināt pilnvērtīgi iesaistīties nozarei nozīmīgu tiesību aktu izstrādē un to pilnveidošanā.
- 8) Izstrādāt informatīvo bāzi, lai apkopotu apsardzes nozarei nozīmīgu produktu ražotājus, dalot tos pēc piederības, piemēram, Latvijas, ES dalībvalstis, cits un monitorēt to jaunākos izstrādājumus.

- 9) Latvijas apsardzes nozares nevalstiskajām organizācijām sagatavot, saskaņot un parakstīt ar Lietuvas un Igaunijas apsardzes nozares NVO savstarpējās profesionālās darbības atzišanas memorandu.
- 10) Sekot līdzi Latvijas un pārējo Baltijas valstu nodokļu politikai, kas attiecas gan uz katras valsts lokālas nozīmes izmaiņām, gan attiecībā uz importētiem apsardzes pakalpojumiem.

3. Valsts pārvalde

- 1) Finanšu ministrija:
 - Zinātnei atvēlētajā ikgadējā valsts budžetā izdalīt atsevišķu pozīciju padziļinātai apsardzes nozares izpētei.
 - Inovatīvu tehnoloģiju ražotājiem un to ieviesējiem noteikt samazinātu nodokli, kā arī pirmos 3 darbības gadus iespējami mazināt nodokļu slogu komersantiem, kas uzsācis komercdarbību apsardzes nozarē.
- 2) Ekonomikas ministrijai:
 - Lai uzlabotu LV APSKOM eksportspēju Lietuvā un Igaunijā, EM ieviest tiesību aktos normu, kas nosaka LV APSKOM īpaši labvēlīgu komercdarbības statusu eksportspējas veicinošu projektu un finanšu apguvē. Vai turpretī atteikties no atsevišķi īpaši atbalstāmām nozarēm vai komersantu grupām pilnībā, jo katra LV tautsaimniecības nozare un tās komersants ir potenciāla eksportā gūto līdzekļu daļa no IKP.
 - Sadarbībā ar pašvaldībām uzlabot LV APSKOM komercdarbības veikšanai nepieciešamo ceļu infrastruktūru. Pie kam, šie nosacījumi būtu nepieciešami tautsaimniecības uzlabošanā kopumā. Būtu vēlams LV APSKOM komercdarbības veikšanai nepieciešamās infrastruktūras uzlabošanas projektos piesaistīt apsardzes nozares NVO un konkrētā novada LV APSKOM.

- LIAA pilnveidot eksporta atbalsta pakalpojuma sniegšanas personāla sagatavotību darbam ar LV APSKOM eksportspējas uzlabošanai Lietuvā un Igaunijā. Tas nozīmē Lietuvas un Igaunijas apsardzes nozarei saistošu tiesību aktu izpēti un to regulāra monitorēšana, kā arī LV APSKOM produkta popularizēšanas pasākumu realizācija Lietuvā un Igaunijā.
- 3) Iekšlietu ministrijai:
- IeM sadarbībā ar Latvijas apsardzes nozares NVO izstrādāt un realizēt atsevišķus sistemātiski organizētus LV APSKOM eksportspējas attīstības izpētes projektus, kas tiek finansēti no zinātnei atvēlētā ikgadējā valsts budžeta apsardzes nozarei iezīmētās sadaļas, LV APSKOM un citu atbalstītāju finanšu līdzekļiem, piemēram, fizisko personu privātajiem līdzekļiem.
 - IeM sadarbībā ar Latvijas apsardzes nozares NVO izstrādāt tiesību aktus, kas ļautu speciālajam (trafaretam) apsardzes transportlīdzeklim ar iedegtu mirgojošu bākuguni un speciālu skaņas signālu pārkāpt valstī noteikto transportlīdzekļa braukšanas ātruma ierobežojumus u.tml.
 - Turpināt iesaistīt un visādā veidā ieinteresēt Latvijas apsardzes nozares NVO nozares tiesību aktu pilnveidošanā un izstrādē.
 - VP nodot Latvijas apsardzes nozares NVO pilnu kontroli pār nozarē strādājošo apsardzes sertifikācijas sistēmu (apmācības, eksāmeni, sertifikātu izsniegšana, sertifikātu pārbaude).
 - Izmantot LV APSKOM tehniskās spējas, zināšanas un iemaņas civilās aizsardzības, valsts drošības un aizsardzības sistēmā.
 - Ar sabiedrisko attiecību instrumentiem celt LV APSKOM prestižu, piemēram, regulāri atklāt sabiedrībai LV APSKOM panākumus noziedzības mazināšanā un ierobežošanā, zagļu aizturēšanā un nodošanā VP, u.tml.

4. Akadēmiskā vide

- 1) Augstskolām un profesionālajām izglītības iestādēm pēc Apsardzes nozares NVO lūguma sniegt informāciju par personām, kas pēta apsardzes nozares problēmjautājumus. Uz šīs informācijas bāzes Apsardzes nozares NVO izveido apsardzes nozares pētnieku datu bāzi, kas turpmāk būs par pamatu pētnieku atlasei, lai Apsardzes nozares NVO, LV APSKOM, akadēmiskās vides pētnieki un citas ieinteresētās persona piedalītos dažādos LV APSKOM eksportspējas uzlabošanas projektos.
- 2) Apsardzes nozares augstākās izglītības programmās iekļaut padziļinātu apsardzes nozares komercdarbības izaugsmes programmu, kurā iekļaut Latvijas apsardzes nozares ilgtspējas un eksportspējas paaugstināšanas aspektus. Studiju procesā iespējams izmantot eksportspējas modelēšanu, piemēram, izmantojot Portera Dimanta modeļa priekšrocības un darba autora izstrādāto LV APSKOM eksportspējas uzlabošanas vadlīniju modeli.

5. LV APSKOM pētniecības attīstībai

Pētījuma gaitā ir rasti pētījuma secinājumi un priekšlikumi LV APSKOM eksportspējas uzlabošanai. Tomēr jāpiezīmē, ka padziļinātus pētījumus par LV APSKOM ir jāturpina, lai attīstoties komercdarbības videi netiek "iekapsulēta" nozares izaugsme. Tas nozīmē to, ka katrā pētījumā norādītā determinantā ir nepieciešami ikgadēji regulāri pētījumi iesaistot gan komerciālo vidi, gan akadēmisko vidi, kas sniegs nozīmīgu izpētes materiālu priekšlikumu sagatavošanai, lai pastāvīgi uzlabotu LV APSKOM eksportspēju.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

- Acus, A., Beteika, L., Kraniauskas, L., Spiriajevas, E. (2018). *Nusikaltimai Klaiņēdoje 1990–2010m.: erdvēs, slinktyš, struktūros*. Klaiņēdos universitetas. 230. p. ISBN 9789955189206
- Apsardzes darbības likums. Pieņemts: 13.02.2014. Stājas spēkā: 20.03.2014. *Latvijas Vēstnesis*, 47, 06.03.2014. Pēdējie grozījumi 23.09.2021. likuma redakcijā, kas stājas spēkā 01.01.2022. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/264785-apsardzes-darbibas-likums>
- Aning, K., Lartey, E. A. (2019). Governance Perspectives of Human Security in Africa. *Asian Journal of Peacebuilding*. Vol. 7 No. 2 (2019): 219–237 p. The Institute for Peace and Unification Studies, Seoul National University, ISSN 2288-2693 Print, ISSN 2288-2707 Online
- Ārons, M. (1928). *Latvija desmit gados. Jubilejas komisijas izdevums*. Valsts tipogrāfija, Rīgā. 1928. gada 18. novembrī, 384 lpp.
- Bartlett, J. E., Kotrlik, J. W., Higgins, C. C. (2001). Organizational Research: Determining Appropriate Sample Size in Survey Research. *Information Tehnology, Learning, and Performance Jurnal*, Vol. 19, No. 1. Spring 2001. Beņkovskis, Rutkaste, Vītola, 2008
- Bubandt, N. (2005). Vernacular Security: The Politics of Feeling Safe in Global, *National and Local Worlds*, © PRIO, www.prio.no SAGE Publications, <http://sdi.sagepub.com> Vol. 36(3): 275–296, <https://doi.org/10.1177/0967010605057015>
- Czinkota, M. R., Ilkka A., Ronkainen, I.A., Moffett, M.H. (2010). *International Business, 8th Edition*. Copyright # 2011, John Wiley & Sons, Inc. 768 Pages. ISBN: 978-0-470-53065-8
- Dovlādbekova, I., Berķe-Berga, A. (2015). Ekonomiskās krīzes sekas: Latvijas iedzīvotāju novērtējums. *2015. gada zinātniskā konference: Tēzes Rīgas Stradiņa universitātē*, 500 lpp.
- EM darbības stratēģija 2020.–2022.gadam. Apstiprināts 2020.gada 11. jūnijā ar Ekonomikas ministrijas rīkojumu Nr. 1–6.1/2020/99 iegūts 01.07.2022. no <https://www.em.gov.lv/lv/ekonomikas-ministrija>
- EM, eksports. (2020). Iegūts 12.19.2020. no <https://www.em.gov.lv/lv/eksports>
- ES eksporta partnervalsts. (2019). Iegūts 28.10.2020. no <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?oldid=451467>
- Exposito, A; Sanchis-Llopis, J. A. (2020). The effects of innovation on the decisions of exporting and/or importing in SMEs: empirical evidence in the case of Spain. Accepted: 15 April 2019, Springer Science+Business Media, LLC, part of

Springer Nature 2019, *Small Bus Econ* (2020) 55:813–829,
<https://doi.org/10.1007/s11187-019-00184-3>

Garleja, R. (2010). *Darbs, organizācija un psiholoģija*. Otaris papildinātais izdevums. Izdevniecība RaKa, 206 lpp. ISBN 978-9984-46-114-4

Hill, R. (1988). Problems and Policy for Pesticide Exports to Less Developed Countries, 28 *Nat. Resources J.* 699–720p. <https://digitalrepository.unm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2654&context=nrj>

Letto-Gillies, G. (2000). What Role for Multinationals in the New Theories of International Trade and Location? *International Review of Applied Economics*, Vol. 14, No. 4, 2000. ISSN 0269-2171 print/ISSN 1465 -3486 online/00/040413-14 2000 Taylor & Francis Ltd.

ITC. (2013). *LDC Services Exports: Trends and Success Stories*. Geneva: ITC, 2013. vi, 30 pages (Technical paper), Doc. No. SC-13-233.E

ITC. (2014). Trade in Environmental Goods and Services: Opportunities and Challenges. Geneva: ITC, 2014. v, 35p. (Technical Paper), Doc. No. DMD-14-255.E

Jordana, J., Volpe, M. C., Gallo, A. (2010). *Export promotion organizations in Latin America and the Caribbean: An institutional portrait*, IDB Working Paper Series, No. IDB-WP-198, International American Development Bank (IDB), Washington, DC, Retrieved 14.09.2020 from: <https://www.econstor.eu/handle/10419/115392>

Kalesnykas, R. (2015). *Saugumo vadovas, Specializuotas metodinis leidinys, skirtas teismuose užtikrinti saugumą ir jį valdyti kritinėse situacijose*. Nacionalinė teismų administracija, 2015. ISBN 978-609-444-149-3

Keesing, D. B., Singer, A., Hogan, P. (1991). The role of support services in expanding exports of industrial products in developing countries, *Economic Development Institute*, World Bank. III. Title. IV. Series. HF 1417.5.H63 1992. ISBN 0-8213-1813-

Kornvels, R. D. (1996). *Pasaules vēsture divdesmitajā gadsimtā*. Apgāds Zvaigzne ABC, 651 lpp. ISBN10: 9984560198; ISBN13: 9789984560199

LAD. (2022). Iegūts 08.06.2022. no <https://www.lad.gov.lv/lv/aktualitates-un-kalendars/aktualitates/var-pieteikties-atbalstam-ar-lauksaimniecibunesaistitu-aktivitasu-istenosanai-1263>

Living in the EU. (2020). Iegūts 15.09.2020. no https://europa.eu/european-union/about-eu/figures/living_lv

LZA, eksportspēja. (2020). Iegūts 28.08.2020. no <http://termini.lza.lv/term.php?term=eksportsp%C4%93ja&lang=LV>

Malca, O., Peña-Vinces, J., Acedo, F. J. (2020). Export promotion programmes as export performance catalysts for SMEs: insights from an emerging economy.

Small Bus Econ (2020). 55:831–851, <https://doi.org/10.1007/s11187-019-00185-2>

Monreal-Pérez, J., Geldres-Weiss, V. V. (2020). A configurational approach to the impact of trade fairs and trade missions on firm export activity. *Business Research Quarterly*, Volume 23: 1–19, Article reuse guidelines: [sagepub.com/journals-permissions](https://doi.org/10.1177/2340944420901045), DOI: <https://doi.org/10.1177/2340944420901045>

Newman, E. (2010). Critical human security studies. *Review of International Studies* (2010), 36, 77–94 Copyright British International Studies Association, <https://doi.org/10.1017/S0260210509990519>

Nichols, J. P. (1990). The effects of generic promotion for agricultural products in export markets, *Economic + Gestion Agro Alimentaire*, No 16, July 1990, pp. 33–39.

OECD, eksports, IKP. Iegūts 11.02.2022. no <https://data.oecd.org/trade/trade-in-goods-and-services.htm#indicator-chart>

Olarreaga, M., Sperlich, S., Trachsel, V. (2020). Exploring the Heterogeneous Effects of Export Promotion. *The World Bank Economic Review*, 34(2), DOI: <https://doi.org/10.1093/wber/lhy034>, 332–350

Olaru, O. L. (2014). Trade Promotion Organizations (TPOs) Role in Laying the Groundwork for an Export Promotion Program. *Global Economic Observer*, "Nicolae Titulescu" University of Bucharest, Faculty of Economic Sciences; Institute for World Economy of the Romanian Academy, vol. 2(1), pages 163–169, May. Iegūts 10.03.2021. no http://www.globeco.ro/wp-content/uploads/vol/split/vol_2_no_1/geo_2014_vol2_no1_art_015.pdf

OSP, IKP:2015–2021. Iegūts 05.11.2022. no https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_VEK_IK_IKP/IKP010/table/tableViewLayout1/

Paris, R. (2001). “Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?” *International Security*, 26 (2): 87–102, <https://doi.org/10.1162/016228801753191141>

Porter, M. E. (1985). *Competitive advantage*. Creating and Sustaining Superior Performance. The Free Press A Division of Macmillan, Inc. 866 Third Avenue, New York, N.Y. 10022, ISBN 0-02-925090-0

Porter, M. E. (1998). *On Competition*. Micheael E. Porter.-Boston : Harvard Business Shhool Press, 1998. -, 485 p. ISBN: 9780875847955

Ribeiro, J., Figueiredo, A., Forte, R. (2020). Export Promotion Programs: Differences between Advanced and Emerging Economies. *Journal of East-West Business*, VOL. 26, NO. 3, DOI: <https://doi.org/10.1080/10669868.2019.1704338>, 213–234

Ricardo, D. (1888 (2011)). *The Works of David Ricardo*. With a Notice of the Life and Writings of the Author, by J.R. McCulloch (London: John Murray, 1888). Introduction: John Ramsay McCulloch PLL v6.0 (generated September, 2011) <http://oll.libertyfund.org/title/1395>. Iegūts 02.12.2020. no https://oll-resources.s3.us-east-2.amazonaws.com/oll3/store/titles/1395/Ricardo_0454_EBk_v6.0.pdf

Ruiz-Coupeau, S; Rodas-Monge, J; Florez-Lopez, R; Ramon-Jeronimo, J. M. (2019). Impact of Regional Public Agencies on Firms' Internationalization Processes:

Evidence from Case Studies, *Sustainability* 2019, 11, 2813; <https://doi.org/10.3390/su11102813>

Samorodova, L., Shut'ko, L., Yakunina, Y., Lyubimov, O., Kovacs, P. (2019). Digital ecosystem of the region and the competitiveness of Kuzbass coal enterprises. E3S Web of Conferences 134, 03010 (2019). <https://doi.org/10.1051/e3sconf/201913403010>

Schembri, J., Tang, Y. K., Fletcher, M., Dimitratos, P. (2019). How do European trade promotion organisations manage their stakeholders? *International Business Review* Volume 28, Issue 6, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2019.101595>

Seyoum, B. (2009). *Export-Import Theory, Practices, and Procedures*. Second Edition, Routledge Taylor & Francis group, ISBN 0-203-88930-4, 677 lp.

Smith, A. (1776 (2005)). "An Inquiry Into the Nature and Causes of the Wealth of Nations", p.786. W. Strahan and T. Cadell, London. Cover Design: Jim Manis, Copyright © 2005 The Pennsylvania State University is an equal opportunity university. Iegūts 02.12.2020. no <https://eet.pixel-online.org/files/etranslation/original/The%20Wealth%20of%20Nations.pdf>

Tezaurs.lv/spēja. Iegūts 10.05.2022. no <https://tezaurs.lv/sp%C4%93ja:1>

Tominens, K. (2007). *EFQM Izcilības modelis biznesa organizācijām*. Izdevums latviešu valodā, 2007, Biedrība "Latvijas Biznesa konsultānu asociācija". ISBN 978-9984-39-267-7

UR. (2022). Iegūts 05.04.2022. no <https://www.ur.gov.lv/lv/registre/>

Veinbergs, V., Skadina, H. (2021). Impact of Export Trade Promotion Organizations on export development in Latvia in the context of globalization. SHS Web of Conf. Volume 92, 09016 (2021). *The 20th International Scientific Conference Globalization and its Socio-Economic Consequences 2020*. <https://doi.org/10.1051/shsconf/20219209016>

Veselova, A. (2019). *Latvijas uzņēmumu darbības kvalitātes vērtējums un tā pilnveidošanas iespējas konkurētspējas paaugstināšanai*. Promocijas darbs. Latvijas Universitāte Biznesa, vadības un ekonomikas fakultāte

- VP apsardze nozares licences. (2022), (dati uz 01.06.2022). Iegūts 05.06.2022. no <https://www.vp.gov.lv/lv/valsts-policijas-licencu-sertifikatu-saraksts>
- YPPP. (2022). Iegūts 20.07.2022 no <https://latvija.lv/PPK/Uznemejdarbiba/Imports-eksports>
- Wu, F., Wu, H., Zhang, X. (2019). How Does Innovation Activity Affect Firm Export Behavior? Evidence from China. *Emerging markets finance and trade*, 2020, VOL. 56, NO. 8, 1730–1751, <https://doi.org/10.1080/1540496X.2019.1694889>
- Xiang, H. (2020). Facilitating Inclusive Global Trade: Evidence from a Field Experiment. *Management Science* 66(4):1737-1755. DOI: <https://doi.org/10.1287/mnsc.2018.3263>
- Yakushev N. O. (2020). Improving the tools for assessing and managing export activities of SMEs in the region. *Economic and Social Changes: Facts, Trends, Forecast*, 2020, vol. 13, no. 3, pp. 143–157. DOI: 10.15838/esc.2020.3.69.10
- Zvidriņš, P. (2013). *Latvijas demogrāfiskā attīstībapēc neatkarības atgūšanas*. - red. (priekšsēdētājs) Stradiņš, J. Akadēmiskā rakstu krājumā “Latvieši un Latvija”, III sējums “Atjaunotā Latvijas valsts”. – Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2013. 480 lpp.:il.